

Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian väliarviointi

Raportti 9.12.2025

Owal Group Oy

Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian väliarviointi

Tiivistelmä

Kansallisessa luonnon virkistyskäytön strategiassa 2030 on asetettu luonnon virkistyskäytön kehittämisen tavoitteet vuoteen 2030. Strategian toteutuksen tueksi laadittiin toimintaohjelma vuosille 2023–2025. Toimintaohjelmaan sisältyy 35 toimenpidettä, joilla strategiaa toteutetaan erityisesti vuoteen 2025 mennessä.

Kaikki strategian toimintaohjelman teemakokonaisuudet ovat käynnistyneet, ja niiden alle sijoittuvia toimenpiteitä on edistetty. Muutamat toimenpiteistä on ehditty jo saada kokonaan valmiiksi, ja vain yksittäiset toimenpiteet eivät ole edenneet lainkaan. Useimmiten taustalla on tällöin jokin niin perustavanlaatuinen syy, kuten esimerkiksi muutos toteuttavassa organisaatiossa, ettei toimenpide etene myöhemminkään.

Vaikka toimenpiteet ovat edenneet, on vielä liian aikaista arvioida, ovatko tehdyt toimet riittäviä tavoitteiden edistämiseksi. Strategiaan tai toimintaohjelmaan ei ole kirjattu tavoitetasoja toimenpiteille, jolloin etenemisen voi ymmärtää tai määritellä hyvin eri tavoin.

Strategiaa, sen tavoitteita ja toimintaohjelman toimenpiteitä pidetään tarkoituksenmukaisina. Strategian toimintaohjelman toimenpiteiden arvioidaan olevan oikeita strategian tavoitteiden edistämiseksi, strategia on relevantti toteuttavien organisaatioiden kannalta, ja toteuttavat organisaatiot ovat edistäneet toimintaohjelman toimenpiteitä.

Sisältö

1	Johdanto	6
1.1	Tausta ja tavoitteet.....	6
1.2	Arvioinnin toteutus.....	7
2	Strategian ja toimintaohjelman tulokset ja eteneminen	10
2.1	Lähiluonnon saavutettavuus.....	10
2.2	Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen	18
2.3	Luonnon kestävyden vaaliminen virkistyskäytössä	25
2.4	Voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö	28
2.5	Luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus.....	32
2.6	Viestintä	37
2.7	Tutkimus- ja selvitystarpeet.....	40
3	Johtopäätökset ja suositukset	45
3.1	Johtopäätökset.....	45
3.2	Suositukset.....	51

1 Johdanto

1.1 Tausta ja tavoitteet

Kansallisessa luonnon virkistyskäytön strategiassa 2030 on asetettu luonnon virkistyskäytön kehittämisen tavoitteet vuoteen 2030. Kyseessä on Suomen ensimmäinen kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia, jonka missiona on, että luonnon virkistyskäyttö auttaa kansalaisia voimaan paremmin, että vahvistuva luontoyhteys näkyy luonnon arvostuksena ja edistää siirtymää nykyistä kestävämpään ja fyysisesti aktiivisempaan elämäntapaan ja että luonnosta pidetään huolta. Strategiaa toteuttaa laaja sidosryhmien joukko sekä ympäristöministeriön hallinnonalalta että sen ulkopuolelta. Sen toteutuksesta vastaavat ympäristöministeriö sekä erikseen tunnistetut tahot, joihin lukeutuu muun muassa eri ministeriöitä, virastoja ja Metsähallitus.

Strategian toteutuksen tueksi laadittiin toimintaohjelma vuosille 2023–2025. Toimintaohjelmaan sisältyy 35 toimenpidettä, joilla strategiaa toteutetaan erityisesti vuoteen 2025 mennessä. Seurantaa varten toimintaohjelmassa asetettiin myös indikaattoreita ja tunnuslukuja.

Strategiaan kirjattiin, että sen väliarviointi toteutetaan vuonna 2025. Tämän väliarvioinnin tarkoituksena on vastata kysymyksiin:

- 1) Onko strategian ja sitä toteuttavan toimintaohjelman toimeenpano ollut strategiakauden ensimmäisinä vuosina tuloksellista ja oikeasuuntaista?**
- 2) Mihin toimeenpanossa tulisi suunnata huomiota strategian loppukaudella?**

Väliarviointia hyödynnetään strategian seuraavan toimintaohjelman valmistelussa.

Arvioinnin tavoitteena on kuvata strategian tavoitteiden etenemisen vaihetta. Strategiakauden alkuvaiheessa tavoitteiden eteneminen jäsentyy tehtyjen toi-

menpiteiden ja niiden relevanssin kautta, eli käytännössä strategian toimintaohjelman toteutumisen kautta. Toimintaohjelman arviointiprosessi jäsenyi neljän teeman ja kahdeksan vaiheen kautta (kuvio 1). Suunnitteluvaiheeseen (A) sisältyi mallin laatiminen sekä toimenpiteiden luokittelu mallia vastaavaksi. Tiedonkeruuvaiheessa (B) koottiin systemaattisesti kunkin toimenpiteen vastuutahoilta ja kirjallisista lähteistä informaatiota toimenpiteiden etenemisestä. Analyysivaiheessa (C) data analysoitiin sekä toimenpiteittäin että tämän pohjalta laajempina kokonaisuuksina. Viimeisessä vaiheessa (D) koottiin kehittämistarpeet niin toimenpiteiden kuin toimintasuunnitelman ja strategiankin tasolla. Arviointimallin kehittämistarpeiden ja toimivuuden arviointi sisältyy kokonaisuuteen.

Kuvio 1. Arvioinnin vaiheet.

1.2 Arvioinnin toteutus

Kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian seuranta toteutettiin sähköisellä tietopyynnöllä ja sitä täydentävillä haastatteluilla. Tietopyyntö lähetettiin toimenpiteiden toteutumisesta vastaaville toimijoille. Tietopyyntö rakennettiin siten, että vastaajat näkivät toimenpiteet, jotka kuuluivat heidän vastuulleen. Tietopyynnössä osa yksittäisistä toimenpiteistä jaettiin useammaksi toimenpiteeksi, mikäli se oli tarkoituksenmukaista.

Tietopyyntö sisälsi kysymyksiä toimenpiteen toteutuksen vaiheista ja tehdyistä toimista. Lisäksi tietopyyntö sisälsi kysymyksiä, millaisilla toimilla toimenpi-

dettä on edistetty, mitkä tekijät ovat tukeneet tai estäneet toimenpiteen etenemistä, vastuutahojen vastuunjaosta ja toimenpiteen relevanttiudesta. Tietopyynnössä oli lisäksi yleisempiä kysymyksiä strategian tavoitteiden etenemisestä. Osa tahoista haastateltiin, ja haastatteluissa käytiin läpi samoja teemoja kuin tietopyynnössä.

Yksittäisiä toimenpiteitä arvioitiin kuusiportaisella asteikolla. Toimenpiteet luokiteltiin kolmeen luokkaan sen perusteella, millä kriteereillä niitä arvioitiin, sillä ne eroavat toisistaan mitattavuuden suhteen:

1. *Toimenpiteellä on täsmällinen tavoite.* Esimerkiksi toimenpide *"Viimeistellään suunnitelma valtion retkeilyalueiden täydentämiseksi sekä monikäyttömetsien lähivirkistyskäyttöpotentiaalista."* Arviointi asteikolla: 0 = toimenpidettä ei ole käynnistetty, 1 = ei edennyt lainkaan, 5 = toteutunut tavoitellusti.
2. *Toimenpiteeseen sisältyy mitattavia sisältöjä, mutta ilman määriteltyä tavoitetasoa.* Esimerkiksi toimenpide *"Yhteistyössä edistetään joukkoliikenteeseen tukeutuvien liikkumisen palveluiden valikoiman kehittymistä ja matkaketjujen sujuvuutta."* Arviointi asteikolla: 0 = toimenpidettä ei ole käynnistetty, 1 = toimenpidettä ei ole edistetty, 5 = toimenpidettä on edistetty erittäin paljon / toimenpide on valmis.
3. *Toimenpide on tavoitetilaa kuvaileva.* Esimerkiksi toimenpide *"Edistetään ja yhteensovitetään valtion maa- ja vesialueiden luonnonvarasuunnittelussa lähivirkistyskäytön ja luontomatkailun mahdollisuuksia."* Arviointi kuvailevasti asteikolla: 0 = toimenpidettä ei ole käynnistetty, 1 = Toimenpiteen tavoite ei ole edennyt, 5 = Toimenpiteen tavoite on edennyt erittäin paljon.

Analyysissä arvot 0 ja 1 ovat saaneet punaisen, arvot 2 ja 3 sinisen ja arvot 4 ja 5 vihreän värin. Käytännössä toimenpidettä ei käynnistetty -arvoa ei sovellettu, sillä kaikki toimenpiteet ovat ajallisesti edenneet toteutuksen tasolle.

Tiedonkeruun pohjalta muodostettiin kokonaisarvio toimenpiteen etenemisestä. Toimenpiteen arvioinnissa on otettu huomioon kaikki siihen liittyvä kerätty aineisto, mutta kaikkia yksittäisiä tietopyynnöllä ja haastatteluissa kerättyjä toimia ei ole yksityiskohtaisesti kuvattu tässä raportissa. Toimenpidetäydennysanalyysi on arvioijan kokonaisnäkemys toimenpiteen sisällä tehdyistä toiminnoista suhteessa siihen, mitä toimenpiteellä on tavoiteltu. Sekä tavoitteet että tehdyt toimenpiteet ovat osittain tulkinnanvaraisia ja vaikeasti määriteltäviä. Tästä syystä numeroarviolle ei ole syytä antaa kuin suuntaa antava merki-

tys, ja sanallinen kuvaus etenemisestä tuottaa enemmän informaatiota. Yksittäisten toimenpiteiden pohjalta on laadittu yhteenvetävä analyysi teemakokonaisuuksittain.

Raportin luvussa kaksi esitetään teemoittain toimenpiteiden toteutuminen sekä toimenpidetasolla että yhteenvetäen. Lisäksi luvussa on kuvattu toimenpiteiden sisältöä strategian ja keskeisten indikaattorien perusteella. Luvussa neljä esitetään johtopäätöksiä ja suosituksia strategian toimeenpanon tueksi.

2 Strategian ja toimintaohjelman tulokset ja eteneminen

Tässä luvussa kuvataan strategian etenemistä seitsemän pääteeman alle sijoittuvien toimenpiteiden kautta. Jokainen alaluku sisältää kuvauksen teeman tavoitteista, yhteenvedon sen alle sijoittuvien toimenpiteiden etenemisestä ja mahdollisista kehittämistarpeista sekä arvion yksittäisten toimenpiteiden etenemisestä.

2.1 Lähiluonnon saavutettavuus

Lähiluonnon saavutettavuus edistää strategian tavoitteita läpileikkaavasti. Tavoitteena on, että Suomessa lähiluonto on yhdenvertaisesti ja esteettömästi saavutettavissa. Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet varmistetaan ihmisten koko elämänkaaren ajalle, ja alueiden käytön suunnittelussa turvataan lähivirkistysalueet. Lähiluonnon saavutettavuus vahvistaa väestön terveyttä ja hyvinvointia, kun luontoon pääsy on helppoa, ja madaltaa kynnystä ulkoilla ja liikkua säännöllisesti. Lähiluonto lisää yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä, koska eri väestöryhmät voivat hyödyntää lähiluontoa arjessaan. Saavutettava lähiluonto tukee myös kestävästä elämäntapaa ja monimuotoisuuden turvaamista, sillä se vähentää liikkumistarvetta kauemmaksi ja vahvistaa luontoyhteyttä. Lisäksi se toimii kuntien vetovoimatekijänä.

Indikaattoritietojen mukaan lähiluonto on hyvin saavutettavissa kaupunkiseuduilla. Kaikkien seutujen väestöstä yli 90 prosenttia asuu enintään 300 metrin etäisyydellä lähimmästä yli 1,5 hehtaarin viheralueesta (MAL seurantakatsaus 2025). Esteettömien luontoreittien pituus on yli kaksinkertaistunut vuodesta 2023, ja esteettäviä virkistyspalvelukohteita valtion mailla on 155 kappaletta.

Teeman toimenpiteet ovat kokonaisuutena edenneet hyvin tarkastelujaksolla. Suunnitelma *Valtion retkeilyalueverkoston ja Metsähallituksen monikäyttömetsien virkistyskäyttökohteiden kehittäminen 2024–2030* on julkaistu, ja sen kes-

keiset toimenpiteet on huomioitu Metsähallituksen tulossopimuksessa. Suunnitelman toimeenpano on käynnistetty, mutta toistaiseksi toimeenpano on niin alkuvaiheessa, ettei varsinaisia vaikutuksia vielä juurikaan ole nähtävissä.

Luontokohteiden saavutettavuuden edistämistä on jatkettu eri toimijoiden välisenä yhteistyönä ja osana normaaleja prosesseja, kuten MAL-sopimuksissa tai Liikenne 12 -suunnitelmassa. Näiden osalta on perusteltua harkita, mikä merkitys toimenpiteiden sisällyttämisellä strategian toimintaohjelmaan on, sillä molemmat ovat selkeitä omia prosessejaan, eikä toimintaohjelmalla ole mahdollisuutta vaikuttaa näihin kuin rajallisesti.

Valtion tukea joukkoliikenteen avustamiseen tai kävelyn ja pyöräilyn edistämiseen ei ole kuitenkaan kasvatettu. VR ja Metsähallitus ovat koonneet sivuston, johon on kerättyä luontokohteista, joihin pääsee kulkemaan julkisilla liikennevälineillä. Luontoon.fi-palvelu, opas luonnon virkistyskäytön huomioimisesta alueiden käytön suunnittelussa ja *Esteettömät reitit ja rakenteet* -selvitys ovat toteutuneita tuotoksia.

Lähiluonnon tai viheralueiden saavutettavuuden parantaminen perusopetuksessa tai varhaiskasvatuksessa suunnitteluohjeiden laatimisen kautta ei etene, sillä opetushallituksesta on loppunut virka, jonka alle suunnitteluohjeiden päivittäminen on kuulunut. Toimenpiteen säilyttäminen edellyttäisi uuden vastuutahon.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
1. Viimeistellään suunnitelma valtion retkeilyalueiden täydentämiseksi sekä monikäyttömetsien lähivirkistyskäyttöpotentiaalista Aikataulu: Retkeilyaluesuunnitelma valmis 2023	5	Suunnitelma "Valtion retkeilyalueverkoston ja Metsähallituksen monikäyttömetsien virkistyskäyttökohteiden kehittäminen 2024–2030" on julkaistu. Suunnitelmassa on kuvattu nykytila ja tunnistettu Metsähallituksen monikäyttömetsien potentiaali virkistyskäytön ja matkailun kehittämiseksi vuosille 2024–2030.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
Vastuutahot: Metsähallitus , maa- ja metsätalousministe- riö, ympäristöministeriö		
Toimeenpannaan suunnitelmaa. Aikataulu: toimeenpano 2024–2027 Vastuutahot: Metsähallitus , maa- ja metsätalousministe- riö, ympäristöministeriö	3	Suunnitelman toimeenpano on aloitettu ja jatkuu edelleen. Suunnitelman keskeiset toimenpiteet on huomioitu MMM:n ja Metsähallituksen välisessä tulossopimuksessa ja -tavoitteissa. Suunnitelman toimeenpano on aloitettu useilla eri osa-alueilla. Toimia ovat olleet mm. Napapiirin retkeilyalueen perustaminen, valtion retkeilyalueiden kehittäminen, virkistys- ja matkailukäytön alueanalyysityökalun jatkokehittäminen, yritysten yhteistyökäyttöoikeussopimusten täydentäminen, retkeilyalueiden tavoitetilan ja koordinaatiomallin päättäminen, palveluvarustuksen priorisointi ja ohjausmallin kehittämistyö.
Tuotetaan kokonaistarkastelu kansallispuistojen ja valtion retkeilyalueiden verkoston kehittämisestä. Aikataulu: kokonaistarkastelu 2024–2025	4	Kokonaistarkastelun laatiminen on käynnistetty vuonna 2024. Kokonaistarkastelun laatiminen aloitettiin määrittämällä tavoitteet, resurssitarpeet ja koordinoitavuus. Kokonaistarkastelu on jaettu kahteen osioon: A. Virkistys- ja matkailukäyttö: Valtion retkeilyalueiden ja kansallispuistojen (sekä muiden suojelualueiden ja monikäyttömet-sien) muodostaman verkoston pitkän aikavälin valtakunnallinen suunnitelma ja B.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
Vastuutahot: Metsähallitus , maa- ja metsätalousministe- riö, ympäristöministeriö		Suunnitelma kansallispuistoverkon tilasta, kehittämistarpeista ja -mahdollisuuksista. Tarkasteluun liittyen A-osiossa on muun muassa laskettu matkailu- ja lähivirkis- tysindeksien arvot tarkastelugeometriaver- koille ja aloitettu koostamaan tuloksia ja suunnitelmaraporttia. B-osiossa on muun muassa aloitettu päivittämään suojelualu- eiden korvaamattomuusanalyysiä, jonka avulla määritetään suojelutoimenpiteiden priorisointia.
2. Parannetaan edellytyk- siä saavuttaa vilkkaasti käytettyjä luonto-, virkis- tys- ja kulttuuri perintö- kohteita julkisilla liiken- neyhteyksillä ja muilla kestävillä liikkumisratkai- suilla yhteistyönä eri toi- mijoiden kesken. Yhteistyössä edistetään joukkoliikenteeseen tukeu- tuvien liikkumisen palve- luiden valikoiman kehitty- mistä ja matkaketjujen su- juvuutta. Aikataulu: 2023-	3	Valtion tukea joukkoliikenteen avustami- seen tai kävelyn ja pyöräilyn edistämiseen ei ole kasvatettu. Lähiluonnon saavutetta- vuutta pyritään kuitenkin tukemaan MAL- sopimusten kautta yhteistoimilla kaupunki- seutujen kanssa. Kunnissa on tehty toimia kohteiden parempaan saavutettavuuteen julkisilla liikenneyhteysillä mm. lisäämällä linja-autoliikennettä sesonkiaikoina. Metsähallitus on tehnyt yhteistyötä VR:n ja paikallisten liikennöitsijöiden kanssa yh- teyksien järjestämiseksi ja yhteistyötä jat- ketaan. VR ja Metsähallitus ovat koonneet sivuston, johon on kerättyä luontokoh- teista, joihin pääsee kulkemaan julkisilla lii- kennevälineillä. Lisäksi esimerkkinä yh- teistyössä toteutetusta palvelusta on Out-

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
Vastuutahot: liikenne- ja viestintäministeriö , Traficom, Metsähallitus, kunnat ja kuntayhtymät		door Express -palvelu, jonka kautta on helpotettu Tampereelta ja Jyväskylästä luontokohteisiin liikkumista. Matkaketjuja on kehitetty yhteistyössä eri toimijoiden kanssa esim. mikroliikkumiseen ja avoimen datan hyödyntämiseen liittyen. Keskeisenä toimenpiteen etenemistä tukeneena tekijänä on ollut MAL-sopimukset ja MAL-seutujen yhteistyö liikennejärjestelmän ja esim. rautatieasemien kehittämisessä.
Huomioidaan joukkoliikennettä ja kävelyä ja pyöräilyä edistävät avustukset valtakunnallisen liikenne järjestelmäsuunnitelman päivityksessä. Aikataulu: 2023- Vastuutahot: liikenne- ja viestintäministeriö, Traficom, Metsähallitus, kunnat ja kuntayhtymät	4	Toimenpiteet on huomioitu Liikenne 12-suunnitelmaluonnoksessa, jonka katsotaan olevan lähtökohta muun muassa rahoitusvalmisteluissa ja toimenpiteiden kautta ohjaamassa toimijakenttää. Joukkoliikenteeseen ja kävelyn ja pyöräilyn avustukseen on esitetty rahoituskorotuksia vuodesta 2030 alkaen. Toimenpiteen ei ole välttämätöntä sisältyä toimintaohjelmaan, sillä toimet käsitellään Liikenne 12 -suunnitelmassa.
Huomioidaan luonto- ja virkistysalueiden saavutet-	—	Kunnat ja kaupungit ovat edistäneet toimenpidettään, mutta niitä ei ole tuettu tämän toteuttamisessa. Yleistasoisen toimenpiteen etenemistä ei ole mahdollista

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
tavuus kuntien ja kaupunkien kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelmissä. Aikataulu: 2023- Vastuutahot: liikenne- ja viestintäministeriö, Traficom, Metsähallitus, kunnat ja kuntayhtymät		arvioida käytettävissä olevilla aineistoilla. Vastuutaho tulisi myös määritellä tarkemmin.
3. Parannetaan lähiluonnon tai viheralueiden saavutettavuutta perusopetuksessa kansallisten suunnitteluohjeiden (RT-kortit) mukaisesti siten, että esimerkiksi koulu-metsä olisi osa koulun pihaa tai sen välittömässä läheisyydessä. Varhaiskasvatuksen suunnitteluohjetta (RT-kortti) kehitetään siten, että luonto- tai viheralueet olisivat osana piha-alueita tai sen välittömässä läheisyydessä. Aikataulu: 2024-	2	Opetushallituksesta on loppunut virka, jonka alle suunnitteluohjeiden päivittäminen kuului. Tämä toimenpide ei etene ilman uutta vastuutahoa. Kunnissa on tehty toimia sen eteen, että varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen toimipisteitä sijoitettaisiin siten, että lähimetsä on saavutettavissa.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
Vastuutahot: Opetushallitus , opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö, Rakennustietosäätiö, kunnat/opetuksen järjestäjät		
4. Tuotetaan kansallinen ulkoilutietopalvelu (Luontoon -palvelut) Metsähallituksen Luontopalvelujen, LIPAS-järjestelmän, virkistysalueyhdistysten ja kolmannen sektorin yhteistyönä. Aikataulu: tuotantokäytössä 2024 Vastuu: Metsähallitus, ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, maa- ja metsätalousministeriö, LI-PAS/Jyväskylän yliopisto, kunnat, virkistysalue yhdistykset, järjestöt	5	Luontoon.fi -palvelu julkaistiin vuonna 2024 ja sitä on jatkokehitetty vuonna 2025. Vuonna 2025 on muun muassa valmistunut mobiiliversio palvelusta. Toimenpide tarvitsee jatkotyötä vielä palvelun ja sisällyntötuotannon vakiinnuttamiseksi sekä sen varmistamiseksi, että kaikki keskeiset toimijat ovat tietoisia palvelusta. Kehittämistyötä on tehty laajassa yhteistyössä muun muassa virkistysalueyhdistysten ja laajajärjestöjen kanssa.
5. Laaditaan opas luonnon virkistyskäytön edistämiseksi alueidenkäytön suunnittelussa. Oppaassa	5	Opas luonnon virkistyskäytön huomioimisesta alueiden käytön suunnittelussa on julkaistu lokakuussa 2025. Syke toteutti oppaan ympäristöministeriön rahoituksella.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
huomioidaan luonnon virkistyskäytön tavoitteiden rinnalla mm. viherjatkumot (viheralueiden kytkeytyneisyys toisiinsa), luonnon monimuotoisuuden turvaaminen ja ilmasto-vastuullisuuden tavoitteet sekä vapaiden rantojen saavutettavuus. Aikataulu: 2024 Vastuutahot: ympäristöministeriö		Oppaassa käsitellään muun muassa virkistysympäristön mitoitusta, eri käyttäjäryhmien tarpeita, suunnitteluyhteistyötä sekä virkistyskäytön yhteensovittamista luontoarvojen, matkailun ja muiden alueidenkäyttömuotojen kanssa.
6. Tuetaan kuntia lähiluonnon ja virkistysalueiden reittien, rakenteiden ja palvelujen kehittämiseksi sekä luontoliikuntapaikkojen rakentamisessa. Aikataulu: 2023- Vastuutahot: ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, maa- ja metsätalousministeriö	4	Toimenpiteeseen liittyen on toteutettu investointiavustushaku ja myönnetty avustuksia osana Suomi Liikkeelle -ohjelmaa. Osana tätä on suunnattu kunnille rahoitusta lähivirkistysalueiden kunnossapitoon ja kehittämiseen. Hankekausi on käynnissä. Lisäksi maa- ja metsätalousministeriöllä on erilaisia maaseutupolitiikan välineitä, joilla voidaan tukea kuntia toimenpiteen teemoissa.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
7. Päivitetään reitteihin ja rakenteisiin liittyvät esteettömyyttä koskevat ohjeistukset menossa olevan Paralympiakomitean Esteettömät reitit ja rakenteet -selvityksen suositusten pohjalta. Tavoitteena on parantaa virkistyspalveluiden tarjoajien osaamista ja keinoja lähiluonnon saavutettavuuden ja käytettävyyden kehittämisessä. Aikataulu: Paralympiakomitean selvitys 2023, jatkotyö 2024– Vastuutahot: Paralympiakomitea, opetus- ja kulttuuri-ministeriö, ympäristöministeriö, Metsähallitus, kunnat, virkistysalueyhdistykset	3	Paralympiakomitea on julkaissut Esteettömät reitit ja rakenteet -selvityksen, joka sisältää päivitetyt ohjeet reittien ja niillä sijaitsevien rakenteiden esteettömyyden kartoittamiseen lähiluonnossa ja kaavoitetun alueen ulkopuolella pois lukien lähiliikuntapaikat, ulkoilupihat ja talvireitit. Työtä on jatkettu OKM:n rahoittamassa Rakenustieto Oy:n hankkeessa Luonnon reitit ja rakenteet - RT-kortin toteutus. Suositusten vieminen käytäntöön ohjeistuksiin on työn alla. Kartoitustietoja on siirretty mm. Helsingin kaupungin palvelukarttasovellukseen ja Metsähallituksen ja Paralympiakomitean verkkosivuille on koottu laajasti esteettömyystietoa. Lisäksi Hyrialle on laadittu selvitykseen perustuvat opetussisällöt esteettömyyskartoittajakoulutukseen.

2.2 Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen

Tavoitteena on, että luonnossa liikkuminen ja oleminen otetaan nykyistä vahvemmin osaksi kansanterveyden edistämistä ja hyvinvointierojen kaventamista. Keskeistä on kannustaa luonnon virkistyskäyttöön väestöryhmiä, joilla

on haasteita löytää luontoon, erityisesti lapsia, nuoria ja heikommassa asemassa olevia. Luonnossa liikkuminen parantaa erityisesti henkistä hyvinvointia, lisää palautumista ja ehkäisee sairauksia, mikä vähentää myös terveydenhuollon kustannuksia ja tukee julkista taloutta. Kun yhä useampi löytää itselleen sopivan tavan olla luonnossa, väestön hyvinvointi ja toimintakyky paranevat, mikä auttaa toteuttamaan vision terveemmästä ja aktiivisemmasta väestöstä.

Vähintään kerran viikossa vapaa-ajalla ulkoilupaikkoja käyttävien lasten ja nuorten (11–15 v) osuus on LIITU-tutkimuksen mukaan noususuuntainen.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen toimenpiteet ovat edenneet monivaiheisesti. Sote-palveluissa asiakkaiden ohjaaminen luontoon on edennyt hyvin, ja digitaalinen HYTE-palvelutarjotin kokoaa palvelut osaksi hyvinvointivalikoimaa. Luontolähtöisten menetelmien käyttöönotto kunnissa on käynnistynyt, mutta juurruttaminen käytäntöihin on vielä osin kesken. Lapsiperheiden liikuntaneuvonta on edennyt selkeästi, ja luonnossa liikkumisesta opastamista on integroitu neuvolatyöhön.

Liikkuvat-kokonaisuuden tukimateriaalit ja valtionavustukset lähivirkistysalueiden sekä koulu- ja päiväkotipihojen kehittämiseen tukevat toimenpiteiden leviämistä. Osa materiaalien julkaisuista ajoittuu vuoteen 2025–2026. Kuntien liikkuohjelmien ja hyvinvointisuunnitelmien kehittäminen etenee laaja-alaisesti, ja luontoliikkuminen huomioidaan eri toimialojen yhteistyössä. Lasten ja nuorten luontotaidot sekä ikäihmisten luonnossa liikkuminen etenevät vaihtelevasti, sillä tarjonta ja käytännöt vaihtelevat kunnittain ja kouluittain.

Kokonaisuutena toimenpiteet ovat etenemässä, ja digitaaliset palvelut, taloudellinen tuki sekä koulutus tukevat etenemistä. Paikallisten käytäntöjen vakiinnuttaminen ja valtakunnallinen juurruttaminen vaativat edelleen lisäpanostusta.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen toimenpiteiden toteutusta ovat edistäneet käytössä olevat määrärahat (mm. Suomi liikkeelle -rahoitus, valtionavustukset), mikä erottaa teeman toimenpiteitä monista muista kokonaisuuksista. Mitattavia tuloksia on helpompi saavuttaa, jos toimeenpanoa voidaan edistää määrärahoihin. Havainto kuvaa teemojen välisiä eroja mutta ei varsinaisesti arvioi toteutuksen onnistumista. Toisaalta toimenpiteistä useat ovat muotoa

”tuetaan, vahvistetaan, edistetään”, mikä tavoitetasojen puuttuessa vaikeuttaa etenemisen arviointia. Näiltä osin toimenpiteet hyötyisivät tarkentamisesta.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
8. Ohjataan hyvinvointialueiden sote-palveluissa asiakkaita luontoon hyödyntäen kuntien, järjestöjen ja muiden toimijoiden tarjoamia mahdollisuuksia luonnossa olemiseen ja liikkumiseen. Hyvinvointialueilla tulee olla koottuna tietoa alueen luontoon liittyvistä mahdollisuuksista osana laajempaa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen palveluvalikoimaa. Aikataulu: 2023- Vastuutahot: sosiaali- ja terveysministeriö, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Metsä- ja luonnonvarainministeriö, kunnat, hyvinvointialueet, järjestöt	4	Toimenpiteen toteutus on käynnissä. Hyvinvointialueet ja Helsinki pilotoivat ja ottavat parhaillaan käyttöön digitaalista HYTE-palvelutarjotinta, joka kokoaa ja kuvaa hyvinvointia ja terveyttä edistävät palvelut, mukaan lukien luontolähtöiset ja liikuntaan liittyvät palvelut. Tarjottimilta löytyy sekä kuntien että kolmannen sektorin toiminta ja palvelut. Palvelutarjotin on rakennettu THL:n koordinoiman Suomen kestävän kasvun ohjelman (RPP) tuella. Ohjelmaan sisältyvässä HYTE-palvelukonsepti-hankkeessa on lisäksi luotu toimintamalleja, joilla sote-ammattilaiset voivat ohjata asiakkaita luonnon ja liikunnan pariin osana palveluprosesseja. THL on koordinoitunut minimikriteerien määrittelyn palvelutarjottimista, ja tarjottimet on näin ollen rakennettu minimikriteerien pohjalta. Työssä on ollut mukana kaikki hyvinvointialueet. DigFinland on koordinoitunut kansallisen palvelutarjottimen eli Tarmoan, ja osa alueista on rakentanut oman tarjottimen. Hyvinvointialueilla on ollut pilotteja, joissa sote-palveluiden ammattilaiset ovat hyödyntäneet HYTE-tarjottimen luontosisältöjä

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
		osana asiakkaiden hyvinvointisuunnitelmaa. Palvelukonseptin kansallinen määrittäminen on valmistunut (THL, kesä 2023).
9. Vahvistetaan luontolähtöisten menetelmien käyttöönottoa kunnissa osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja eriarvoisuuden kaventamiseksi. Tuetaan siihen liittyviä tutkimus- ja kehittämishankkeita Terveystieteiden edistämisen määrärahalta. Aikataulu: 2024 Vastuutahot: sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, kunnat, hyvinvointialueet, järjestöt	3	Toimenpiteen toteutus on käynnissä. STM on tukenut luontolähtöisten menetelmien käyttöönottoa taloudellisesti, ja THL on koonnut tietoa ja esimerkkejä aiheesta. Hyviä paikallisia toteutuksia on joissakin kunnissa, mutta toiminta on vielä osin pirstana. HYTE-palvelutarjotin ja palvelukuvausmalli on luotu, mikä parantaa tiedon saatavuutta ja osallisuutta. HYTE-palvelukonseptiin on sisällytetty luontolähtöiset menetelmät yhtenä palveluluokkana osana hyvinvoinnin ja osallisuuden palveluita. Luontolähtöiset menetelmät on otettu käyttöön hyvinvointialueilla asiakas- ja palveluluohjauksen osana, mutta käytäntöjen juurruttaminen on vielä osin kesken. Toimenpide etenee, koska THL ja yhteistyöverkostot (esim. SOSTE, Suomen Latu, Green Care Finland) tukevat toimijoita ja edistävät palveluiden näkyvyyttä ja saavutettavuutta.
10. Sisällytetään luonnossa liikkuminen ja oleminen lapsiperheiden lii-	5	Toimenpidettä on edistetty erittäin paljon. STM:n johdolla asiantuntijaryhmässä laadittu perheiden liikkumiseen kannustava esite on jaettu kaikkiin Suomen neuvoloihin. Luonto on esitteessä keskeisessä roo-

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
kuntaneuvontaan ja elintapaohjaukseen neuvoloissa. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Metsähallitus, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, hyvinvointialueet		lissa. Terveystieteiden tutkimuskeskusta on opastettu käyttämään esitettä pienten lasten terveystarkastuksissa puheeksioton tukena. Lisäksi OKM:n vastuulla olevat Valtakunnalliset liikunnan edistämishjelmat eli Liikkuvat-kokonaisuus (erityisesti Liikkuva perhe ja varhaiskasvatus) tukee neuvoloitten liikuntaneuvontatyötä erilaisin toimenpitein, kuten tuottamalla materiaalia, kouluttamalla ja kehittämällä osaamista, viestimällä, levittämällä hyvä käytäntöjä ja tuemalla verkostoitumista. Näissä toiminnoissa luonnossa liikkuminen on keskeisesti mukana.
11. Vahvistetaan luontoliikunnan ja sen opetuksen tukimateriaalien esiintuomista valtakunnallisissa Liikkuvat-kokonaisuuden alaohjelmissa: Liikkuva varhaiskasvatus, Liikkuva koulu, Liikkuva opiskelu, Liikkuva perhe, Liikkuva aikuinen ja Ikiliikkuja. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: opetus- ja kulttuuriministeriö, Liikes/Jyväskylän ammattikorkeakoulu, Suomen Latu,	3	Liikkuva varhaiskasvatus, koulu ja opiskelu -ohjelmat ovat tuottaneet tukimateriaalia ja hyviä käytäntöjä on levitetty tapahtumissa ja verkkosivustoilla. Osa materiaalista julkaistaan vuoden 2025 loppuun mennessä, ja olosuhdekyselyn tulokset raportoidaan vuonna 2026.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
Ikäinstituutti, Opetushallitus, sosiaali- ja terveysministeriö		
12. Edistetään kuntien liik- kumisohjelmien, hyvin- vointisuunnitelmien ja - kertomusten laadintaa si- ten, että niihin sisältyy luonnon virkistyskäyttö ja eri väestöryhmien tuen tarpeet nykyistä laajem- min. Tunnistetaan laaja- alaisesti kunnan eri toi- mialojen mahdollisuudet toiminnan ja palveluiden järjestäjinä Aikataulu: 2023–2025 Vastuutahot: Kuntaliitto ja kunnat	3	Kuntien eri toimialojen toimintaa on Kunta- liiton tuella jatkettu laaja-alaisesti erityi- sesti liikkumisen näkökulmasta, ja luonto- liikkuminen on ollut merkittävä osa koko- naisuutta. Toimenpiteen väljä muotoilu ja tavoiteta- son puuttuminen ei kuitenkaan mahdollista tarkempaa arviota siitä, miten laajasti luon- non virkistyskäyttö suunnitelmiin lopulta si- sältyy.
13. Tuetaan lasten ja nuor- ten luontotaitoja ja luonto- yhteyden kehittymistä var- haiskasvatuksessa, perus- opetuksessa ja toisella as- teella. Vahvistetaan paikallisia mahdollisuuksia tukea luonnossa liikkumisen ja	3	Toimenpide on edennyt vaihtelevasti. Toi- menpiteet lasten ja nuorten luontotaitojen ja luontoyhteyden kehittämiseksi sekä pai- kallisten mahdollisuuksien vahvistamiseksi luonnossa liikkumiseen ja kansalaistaitoi- hin ovat edenneet pääosin vuosina 2022– 2024 valtionavustusten ja opetustoimen henkilöstökoulutusrahoituksen kautta. Val- tionavustuksella tuetut hankkeet ovat tuke- neet ulkona liikkumista, lähiluonnon hyö-

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
selviytymisen kansalais- taitoja informaatio-ohjauk- sen avulla. Kannustetaan kuntia, opetuksen ja kou- lutuksen järjestäjiä lisää- mään ulkona oppimista ja ulos sijoittuvia, luonnonlä- heisiä oppimisympäristöjä varhaiskasvatuksen ja koulujen sekä oppilaitos- ten käyttöön. Aikataulu: 2023–2028 Vastuutahot: Opetushalli- tus, kunnat, opetuksen ja koulutuksen järjestäjät, luon- tokoulut, järjestöt		dyntämistä ja luonnonläheisiä oppimisympäristöjä varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisella asteella, esimerkiksi niittyjen ja luontopolkujen perustamisen avulla. OPH:n ilmasto- ja kestävyyskasvatushankkeet sekä seminaarit ja kansalliset webinaarit ovat lisänneet ohjausta ja tiedon saatavuutta. Toimintaa on toteutettu eri puolilla maata, mutta tarjonta vaihtelee kunnittain ja kouluittain.
14. Tuetaan ikäihmisten luonnossa liikkumista ja toimintakyvyn ylläpitä- mistä. Mahdollistetaan ul- koilu sekä kotihoidossa että palveluasumisessa. Parannetaan asuin- ja ar- kiympäristöjen esteettö- myyttä ja lisätään penk- kejä kävelyreittien varrelle. Kehitetään ryhmämuo- toista ulkoilun tukea, kou- lutetaan vapaaehtoisia ja	3	Ikäihmisten luonnossa liikkumista ja toimintakyvyn ylläpitämistä on tuettu STM:n Suomi liikkeelle -määrärahalla, ja selvityksiä on tehty subjektiivisen ulkoiluoikeuden mahdollisuudesta sekä suosituksia kotihoidon ja ympärivuorokautisen asumisen ulkoilun lisäämiseksi. Jatkohankkeissa kehitetään erityisesti kotihoidon piirissä olevien iäkkäiden ulkoilumahdollisuuksia yhteistyössä Ikäinstituutin kanssa. Asuin- ja arkiympäristöjen esteettömyyttä on pyritty parantamaan, ja penkkejä lisätään kävelyreittien varrelle, mutta kehitettävää on edelleen. Ryhmämuotoista ulkoilun tukea on kehitetty, vapaaehtoisia koulutettu ja

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
lisätään monialaista yhteistyötä ikäihmisten ulkoilun mahdollistamiseksi. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, ympäristöministeriö, kunnat ja hyvinvointialueet, opetus- ja kulttuuriministeriö, Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos, Ikäinstituutti, järjestöt		monialaista yhteistyötä lisätty, erityisesti STM:n hankkeiden, STEA-rahoituksen ja Ikäinstituutin sekä muiden järjestöjen toiminnan kautta. Toimenpiteen muotoilu on yleistason, eikä se mahdollista mitattavuutta.

2.3 Luonnon kestävyden vaaliminen virkistyskäytössä

Luontoa kunnioitetaan, sen monimuotoisuudesta ja kantokyvystä huolehditaan virkistyskäytössä. Virkistyskäytön yleistymistä edistävien tavoitteiden lisäksi on tärkeää huomioida, ettei kasvava ulkoilu ja luonnossa liikkuminen heikennä luonnon monimuotoisuutta tai alueiden kantokykyä. Luonnon kunnioittaminen ja monimuotoisuudesta huolehtiminen ovat edellytys sille, että virkistysmahdollisuudet voidaan turvata myös tuleville sukupolville. Kun luontoympäristö pysyy elinvoimaisena, se voi tuottaa edelleen niitä terveys-, hyvinvointi- ja hyvinvointialoushyötyjä, joiden lisääminen on strategian keskeinen päämäärä.

Keskeinen indikaattori teemaan liittyen tulee olemaan luonnon virkistyskäytön kestävyden indikaattori, jota kehitetään osana strategian toimeenpanoa toimenpiteessä 15. Kestävän matkailun STF-merkin saaneiden määrä on nous-

sut tarkastelukaudella. STF-merkin saaneiden luontokohteiden ja luontopalvelu-
luuritysten määrä oli vuoden 2025 heinäkuussa 88 kappaletta, kun vuonna
2023 määrä oli 49 kappaletta.

Toimenpiteeksi määritellyt kestävyiden seurannan menetelmän arviointi ja ke-
hittämistarpeiden tunnistaminen sekä järjestelmämuutokseen liittyvä määrit-
telytyö on aloitettu Metsähallituksessa. Työ ei ole edennyt täysin suunnitel-
mien mukaisesti muun muassa laajamittaisesta tietojärjestelmämuutoksesta
johtuen. Myös rakennuspiirustuskokoelman uudistustyö on käynnistetty Met-
sähallituksessa, ja sille on rahoitus Suomi Liikkeelle -ohjelmasta vuosille
2025–2026.

STF-ohjelman toteuttaminen käynnistettiin Metsähallituksen kansallispuistojen
osalta suunnitellusti, mutta sen toteutus on sittemmin keskeytetty. Vuonna
2023 Metsähallituksessa kehitettiin STF-ohjelmaan liittyviä sisäisiä toiminta-
malleja, ohjeita ja kehittämissuunnitelma merkkien hakemiselle sekä saatiin
STF-merkit kuudelle kansallispuistolle ja yhdelle luontokeskukselle. Tämän jäl-
keen on tehty päätös, että Metsähallitus ei enää osallistu STF-ohjelmaan koh-
dekohtaisella tasolla eikä STF-kohteiden merkkejä uusita, sillä tähän ei ole or-
ganisaatiomuutoksen jälkeen resursseja. Luontomatkailun kestävyiden var-
mistamiseen on käytössä kuitenkin muita keinoja, kuten kestävä matkailun
periaatteet ja matkailuyhteistyön sopimuskäytännöt.

Teeman toimenpiteiden eteneminen on toistaiseksi ollut vähäistä, vaikkakin
taustalla olevat tekijät selittävät tätä perustellusti. Jos STF-ohjelmaan liittyvä
tavoite putoaa pois, eikä korvaavaa toimenpidettä tule tilalle, teeman säilyttä-
mistä omana kokonaisuutenaan on harkittava.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
15. Kehitetään alueellisten ja paikallisten toimijoiden käyttöön sopiva kestävy- den seurannan menetelmä	3	Työ ei ole edennyt täysin suunnitelmien mukaisesti. Yhtenä taustasyynä on Metsä- hallituksen laajamittainen tietojärjestelmä- uudistus, johon uuden menetelmän pitää olla integroitavissa. Menetelmän arviointi

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
hyödyntäen aiheesta ker- tyneet kokemukset sekä olemassaoleva tutkimus- tieto. Aikataulu: 2024–2026 Vastuutahot: Metsähallitus, virkistysalueyhdistysten, kuntien ja maailmanperintö kohteiden edustajat, Luon- nonvarakeskus, Suomen ympäristökeskus		ja kehittämistarpeiden tunnistaminen sekä järjestelmäuudistukseen liittyvä määrittely- työ on aloitettu. Menetelmään liittyen on muun muassa määritelty kestävyiden ta- voitetilat sekä benchmarkattu analyysityö- kaluja. Tavoitteena on saada aikaan ana- lyysityökalu ja mittaristo, joilla on jatkossa mahdollista saada sekä valtakunnallinen että alueellinen käytön kestävyiden tilan- nekuva. Menetelmäkehitykseen liitty- myös kestävyiden ennakointiprosessi. Ta- voitteena on saada otettua menetelmä käyttöön vuoden 2027 alusta.
16. Uudistetaan Metsähal- lituksen rakennuspiirus- tuskokoelma ja julkaistaan se verkossa. Edistetään näin virkistyskäytön infran rakentamisratkaisuihin kustannustehokkuutta, asiakasturvallisuutta, elin- kaariajattelua, vähähiili- syyttä, ympäristöystävelli- syyttä ja esteettömyyttä. Aikataulu: 2025- Vastuutahot: Metsähallitus, ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö	3	Rakennuspiirustuskokoelman uudistustyö on käynnistetty. Työlle on saatu rahoitusta OKM:n Suomi Liikkeelle -ohjelmasta vuo- sille 2025–2026. Työ sisältää piirustusten uusimisen lisäksi myös asiakasturvallisuus- teen ja kestävyiden liittyvää ohjeistusta. Lisäksi osana kokonaisuutta esteettömät reitit ja rakennelmat kuvataan rakennuspii- rustuskokoelmaan. Katalogin valmistumisen ja julkaisun jäl- keen tulee varmistaa katalogin säännöllin- nen tarkistus ja päivitystyö.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
17. Toteutetaan Visit Finlandin Sustainable Travel Finland (STF) -merkin edellyttämä kehitysohjelma Metsähallituksen keskeisillä matkailupalveluja tarjoavilla kansallispuistoja lähiluontokohdeilla. Vahvistetaan STF-ohjelmalla kumppaniverkostoja ja parannetaan virkistys- ja matkailupalvelujen kestävyyttä sekä vastuullisuutta. Aikataulu: 2023–2027 Vastuutahot: Metsähallitus, Visit Finland	1	STF-ohjelman toteuttaminen käynnistettiin Metsähallituksen kansallispuistojen osalta suunnitellusti, mutta sen toteutus on keskeytetty. Vuonna 2023 Metsähallituksessa kehitettiin ohjelmaan liittyen sisäisiä toimintamalleja, ohjeita ja kehittämissuunnitelma merkkien hakemiselle sekä saatiin STF-merkit kuudelle kansallispuistolle ja yhdelle luontokeskukselle. Tämän jälkeen on tehty päätös, että Metsähallitus ei enää osallistu STF-ohjelmaan kohdekohtaisella tasolla eikä STF-kohteiden merkkejä uusia. Taustalla on iso organisaatiouudistus, jonka jälkeen Metsähallituksessa ei ole ollut organisaatiota tai resursseja STF-ohjelman läpivientiin. Toimenpiteen voisi jättää pois toimintaohjelmasta. Metsähallituksella on kuitenkin ilman STF-ohjelmaa mahdollisuuksia parantaa kumppaniverkoston vastuullista toimintaa mm. kestävän matkailun periaatteiden ja vastuullisen matkailuyhteistyön sopimuskäytäntöjen avulla.

2.4 Voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö

Tavoitteena on, että luonnon virkistyskäytön tiedollisia ja taloudellisia resursseja sekä virkistyskäyttöön tarkoitettuja alueita ja palveluja tunnistetaan ja

vahvistetaan kysyntälähtöisesti. Lisäksi kehitetään uusia yhteistyötapoja ja -muotoja. Yhteistyö lisää tiedon, osaamisen ja resurssien tehokasta hyödyntämistä sekä parantaa palveluiden ja alueiden suunnittelua ja ylläpitoa.

Tietopohjaa kysyntälähtöisestä kehittämisestä ja vaikutuksista rakennetaan osana toimintaohjelman toimenpiteitä (mm. toimenpide 34). Kuntien luontoliikunnan edistämiseen liittyvät toimet (huomioiminen kunnan strategiassa) ovat hieman vähentyneet viimeisinä vuosina.

Ulkoilulain ajantasaistaminen on käynnissä ympäristöministeriössä, ja hallituksen esitys annetaan keväällä 2026. Lisäksi alan toimijoiden yhteistyötä, vertaisoppimista ja vuorovaikutusta edistetään vuosittaisissa luonnon virkistyskäytön toimijoiden tapaamisissa.

Turvallisuuden merkitys on tunnistettu läpileikkaavasti tärkeäksi, ja Tukes tuottaa osana omaa toimintaansa materiaalia turvallisten virkistyspalveluiden tuottamisen tueksi. Metsähallitus on tehnyt osalta aktiivista yhteistyötä Tukesin kanssa, ja muun muassa Sukeltajaliitto ja Suomen latu ovat myös tehneet yhteistyötä turvallisuusohjeistuksien päivityksissä tai laatimisessa.

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden toimeenpanossa ja laadinnassa on huomioitu luonnon virkistyskäyttöä, mutta varsinaiset tukemismahdollisuudet jakautuvat moniin eri työkaluihin, ajanjaksoille ja toimijoille. Perustutkintojen yhteisten tutkintojen päivityksessä luonnon virkistyskäyttö on huomioitu. Luontokoulujen taloudellisen tuen leikkaukset ovat johtaneet luontokoulutoiminnan vähenemiseen, vaikka sitä pidetään strategian tavoitteiden edistämisen näkökulmasta tärkeänä.

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden kehittämiseen liittyvät tavoitteet ovat jossain määrin hankalasti todennettavissa, sillä niitä kehitetään omina prosesseinaan ja toimintaohjelmasta poikkeavassa aikataulussa. Toimenpiteistä nykymuodossa puuttuu tässä suhteessa konkretiaa, sillä tulokset vaikutukset syntyvät suunnitelmien ja tutkintojen perusteiden toimeenpanossa. Toimenpiteiden kohdentaminen toimeenpanoon selkeyttäisi vaikutuslogiikkaa.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
18. Ajantasaistetaan ja uudistetaan ulkoilulaki (606/1973) tarpeellisilta osin. Aikataulu: 2023–2025 Vastuutahot: ympäristöministeriö, maa- ja metsätalousministeriö	4	Valmistelu on käynnistetty ja uudistustyö on edennyt ympäristöministeriön virkityönä sidosryhmiä kuullen. Hallituksen esitys lain uudistamiseksi annetaan keväällä 2026
19. Edistetään valtakunnallisesti alan toimijoiden yhteistyötä, vertaisoppimista ja vuorovaikutusta järjestämällä vuosittain luonnon virkistyskäytön toimijoiden tapaaminen. Aikataulu: 2024– Vastuutahot: ympäristöministeriö, koordinaatioryhmä	5	Toimenpide on toteutunut suunnitellusti. Tapaamisia on järjestetty vuosina 2024 Helsingissä ja 2025 Jyväskylässä. Seuraava tapaaminen pidetään keväällä 2026.
20. Tuetaan virkistyspalvelujen toimijoiden turvallisuustyötä tuottamalla tukimateriaalia ja työkaluja, tunnistamalla ja jakamalla hyviä käytäntöjä sekä selkeyttämällä eri toimijoiden	3	Tukes tuottaa osana omaa toimintaansa materiaalia turvallisten virkistyspalveluiden tuottamisen tueksi. Palveluita koskeva lainsäädäntö on uudistunut toukokuussa 2025 ja ohjeiden päivitystyö on tästä johtuen parhaillaan käynnissä. Tavoitetta tukevat mm. kulutuspalvelujen turvallisuuden liittyvät koulutusmateriaalit ja ohjeet.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
velvollisuuksia turvallisuuden varmistamiseksi. Huomiota kiinnitetään erityisesti reitteihin ja muihin palveluympäristöihin, digitaalisiin palvelualustoihin ja ohjelmapalveluihin. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: Turvallisuus- ja kemikaalivirasto, Metsähallitus, kunnat, järjestöt ja lajiliitot		Metsähallitus on tehnyt osaltaan aktiivista yhteistyötä Tukesin kanssa, ja mm. Sukeltajaliitto ja Suomen latu ovat myös tehneet yhteistyötä turvallisuusohjeistuksien päivityksissä tai laatimisessa. Turvallisuuden merkitystä pidetään hyvin tärkeänä luonnossa liikkumisessa.
21. Tuetaan luonnon virkistyskäytön huomioimisessa kasvattajien, opettajien ja kouluttajien työtä varhaiskasvatussuunnitelman, opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden toimeenpanossa ja paikallisten opetussuunnitelmien laadinnassa. Kehitetään opettajakoulutusta, opettajien täydennyskoulutusta, luontokoulujen verkostoja sekä oppija koulutus materiaali-tuotantoa koskien luonto-	2	Varsinaiset tukemismahdollisuudet jakautuvat moniin eri työkaluihin, ajanjaksoille ja toimijoille, ja toimenpiteen etenemisen arviointi on tästä syystä vaikeaa. Opetussuunnitelmista varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on syksyllä 2026 lausuntokierroksella, mutta perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmat on laadittu ennen toimenpiteen käynnistymistä. Lisäksi opetussuunnitelman perusteiden toimeenpanoa tukevat hankerahoitukset. Varhaiskasvattajien ja opettajien koulutuksessa kiinnitetään huomiota koulujen ja varhaiskasvatuksen liikunnallisen toimintakulttuurin kehittämiseen. Luontohyvinvointi on myös osana sekä koulutusta että tutkimusta mm. Jyväskylän yliopiston eri yksiköissä. Luontokoulujen taloudellisen tuen

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
osaamista ja luonnon virkistyskäyttöä. Aikataulu: 2024–2028 Vastuutahot: Opetushallitus, opetuksen ja koulutuksen järjestäjät, korkeakoulut, kustantamot ja muut materiaalien tuottajat		leikkaukset ovat johtaneet luontokoulutuksen vähenemiseen, vaikka sitä pidetään strategian tavoitteiden edistämisen näkökulmasta tärkeänä. Soveltuvien oppimateriaalien saatavuudessa todetaan olevan puutteita. Kokonaisuutena resurssien vähentyminen läpäisee toimenpidekokonaisuuden etenemistä kuvailevia havaintoja.
22. Huomioidaan ammatillisten perustutkintojen, ammattitutkintojen ja erikoisammattitutkintojen kehittämissä luonnon virkistyskäyttöä tukeva osaaminen. Aikataulu: 2024– Vastuutahot: Opetushallitus, koulutuksen järjestäjät	3	Perustutkintojen yhteisten tutkintojen päivityksessä on huomioitu luonto. Tutkintojen perusteissa luonto-osaaminen on aiempaa vahvemmin esillä mm. kasvatus- ja koulutusalien perustutkinnossa sekä sosiaali- ja terveysalan perus-, ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa, joita on päivitetty strategiakaudella. Toimenpide on keino tukea toimenpiteen 21 mukaista luonnon virkistyskäytön huomioimista, ja siltä osin päällekkäinen edellisen toimenpiteen kanssa.

2.5 Luonnon virkistyskäytön monimuotoisuus

Tavoitteena on arvostaa ja sovittaa yhteen erilaisia virkistyskäyttömuotoja sekä ennakoida virkistyskäyttötapojen muutoksia, myös ilmastonmuutos huo-

mioiden. Monipuoliset liikkumis- ja ulkoilutavat tarjoavat erilaisia tapoja käyttää luontoa, mikä tukee terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sekä vahvistaa luontoyhteyttä. Monimuotoisuuden huomioiminen auttaa myös vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan ja ilmaston muutoksen mukanaan tuomiin tarpeisiin, mikä tukee strategian kokonaisuutta ja vision toteutumista.

Kaikki indikaattoreiksi määritellyt reittejä tai kohteiden määrää kuvaavat seurantatiedot osoittavat positiivista muutosta vuosina 2023–2025.

Teeman toimenpiteet ovat edenneet suhteellisen suoraviivaiseksi. Päävastuutahona kaikissa on Metsähallitus, joten toimenpiteiden eteneminen kuvastaa-kin osin Metsähallituksen tulossopimuksen mukaista tavoitteellista toimintaa. Metsähallitus on edistänyt motorisoitua kohdetarjontaa sekä itsenäisesti että yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa, sekä tehnyt muun muassa reittien ylläpidon ja turvallisuuden parantamista, kehittänyt kohdeviestintää ja käynyt aktiivista keskustelua urien ylläpidosta kuntien ja muiden ylläpitäjien kanssa. Motorisoidun liikenteen luvanvaraisuudesta on viestitty jatkuvan viestinnän keinoin. Lainsäädäntö jo itsessään tukee esteettömyyttä, mutta käytännön toteutuksessa, kuten taukopaikkojen esteettömäksi saattamiseksi, on edelleen kehittämistarpeita. Etenemistä on rajoittanut erityisesti riittämätön rahoitus.

Strategiakaudella valmistuneissa luonnonvarasuunnitelmissa näkyy vesiretkeily ja luonnon lähivirkistyskäyttö, mutta näkymisen laajuutta ja toimintaohjelman kirjausten merkitystä siihen ei ole mahdollista arvioida. Vesiretkeilyn ja vapaa-ajankalastuksen edellytyksiä ei ole edistetty merkittävästi, lukuun ottamatta yksittäisiä erillisrahoituksella kehitettyjä kohteita. Esimerkiksi Helsingissä saarten ja merellisten alueiden virkistyskäyttöä, palveluita ja saavutettavuutta parannetaan merellisen strategian päivitetyn toimenpideohjelman mukaisesti.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
23. Mahdollistetaan kohdetarjontaa kestävään moto-	4	Metsähallitus on edistänyt toimenpidettä sekä itsenäisesti että yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa, ja tehnyt mm. reittien

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
risoituun maastoliikenteeseen perustuvaan virkistyskäyttöön. Parannetaan viestinnän avulla tietoisuutta sen luvanvaraisuudesta. Huomioidaan toiminnassa myös esteettömyys. Aikataulu: 2024–2027 Vastuutahot: Metsähallitus, kunnat		ylläpidon ja turvallisuuden parantamista, kehittänyt kohdeviestintää ja käynyt aktiivista keskustelua urien ylläpidosta kuntien ja muiden ylläpitäjien kanssa. Metsähallitus on myös tehnyt maastoliikenneperiaatteiden päivitystyötä.
Parannetaan viestinnän avulla tietoisuutta sen luvanvaraisuudesta. Aikataulu: 2024–2027 Vastuutahot: Metsähallitus, kunnat	3	Toimenpiteen toteutus on edennyt jatkuvan viestinnän keinoin. Metsähallituksen verkkosivustot, kuten metsa.fi ja eraluvat.fi, toimivat keskeisinä tiedonlähteinä, ja niiden kautta on jaettu ajankohtaista tietoa maastoliikenteen luvanvaraisuudesta. Lisäksi Metsähallitus on tehnyt uutiskirjeitä ja tiedottanut asiakkaita lupiin kohdistuvista muutoksista. Toimenpiteen toteutus hyötyisi myös muiden viranomaisten, kuten poliisin, Rajavartiolaitoksen ja ELY-keskusten tiiviimmästä yhteistyöstä.
Huomioidaan toiminnassa myös esteettömyys. Aikataulu: 2024–2027	2	Esteettömyyden edistäminen on Metsähallituksessa keskittynyt pääasiassa kesäreitteihin. Urien varrella olevia kohteita ei ole vielä käsitelty tavoitteellisesti, mutta niiden huomioiminen on mukana tulevassa suunnittelussa ja yhteistyössä. Joillakin alueilla,

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
Vastuutahot: Metsähallitus , kunnat		hoito- ja käyttösuunnitelman kirjauksista riippuen, voidaan mahdollistaa rekikultustoiminta. Tämä tukee liikuntaesteisten pääsyä myös syrjäisemmille luontokohteille silloin, kun on arvioitu, ettei toiminnasta aiheudu haittaa luontoarvoille, poroelikeinolle tai muulle virkistyskäytölle. Metsähallitus ei myönnä erillisiä maastoliikennelupia liikuntarajoitteisuuden perusteella, sillä maastoliikennelain 4 § ja 28 § mahdollistavat liikuntaesteisten motorisoidun liikkumisen maastossa ilman Metsähallituksen lupaa. Lainsäädäntö tukee esteettömyyttä, mutta käytännön toteutuksessa, kuten taukopaikkojen esteettömäksi saattamiseksi, on edelleen kehittämistarpeita. Toimenpiteen etenemistä on rajoittanut erityisesti riittämätön rahoitus.
24. Kehitetään vesiretkelyn ja vapaa-ajankalastuksen edellytyksiä rakentein ja helpottamalla rannoille pääsyä. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: Metsähallitus , kunnat, virkistysalueyhdistykset, järjestöt	2	Metsähallituksen osalta toimenpidettä ei ole edistetty merkittävästi, lukuun ottamatta yksittäisiä erillisrahoituksella kehitettyjä kohteita mm. Ruunaan ja Kylmäluoman retkeilyalueilla, joissa on uusittu kalastukseen ja virkistykseen liittyvä retkeilyrakenteita ja toteutettu uusia esteettömiä palvelukokonaisuuksia. Toimenpiteet sen edistämiseksi ovat kalliita, ja toimintaa nykyisessä taloustilanteessa joudutaan ennemminkin sopeuttamaan. Rakenteiden osalta painopisteenä ovat olleet erityisesti valtion retkeilyalueet. Kehittäminen kytkeytyy retkeilypalvelujen kysyntäpohjaisen priorisoinnin valtakunnallisen ohjausmallin

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
		kehittämiseen. Lisäksi mm. Helsingissä saarten ja merellisten alueiden virkistyskäyttöä, palveluita ja saavutettavuutta parannetaan merellisen strategian päivitetyn toimenpideohjelman mukaisesti.
Huomioidaan vesiretkeily valtion maiden käytön kehittämisen kokonaisuudessa. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: Metsähallitus, kunnat, virkistysalueyhdistykset, järjestöt	3	Luonnonvarasuunnitelmassa linjataan valtion omistamien maa- ja vesialueiden pitkän aikavälin käyttöä ja yhteensovitetään eri käyttömuotojen tarpeita, ja vesiretkeily ja kalastus ovat tätä kautta mukana kehittämisen kokonaisuudessa. Strategiakaudella valmistuneissa luonnonvarasuunnitelmissa on tähän teemaan liittyviä tavoitteita. Merialueen luonnonvarasuunnitelmassa 2024–2028 tavoitellaan mm. alueiden säilymistä kiinnostavina vapaa-ajan kalastuskohteina. Etelä-Suomen luonnonvarasuunnitelmassa 2025–2030 tavoitellaan mm. eräntäynnin (sis. kalastus) varmistamista, kestävyys- ja jatkuvuuden huomioimista valtion mailla ja vesillä ja retkeilyn ja eräntäynnin palveluiden saavutettavuuden lisäämistä. Kainuun, Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan luonnonvarasuunnitelmassa 2023–2028 tavoitellaan mm. kalastuksen kytkemistä myös luontomatkailun edistämiseen. Luonnonvarasuunnitelmien lisäksi vesiretkeilyä ja kalastusta huomioidaan käyttömuotoina mm. alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmissa.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
25. Edistetään ja yhteensovitetaan valtion maa- ja vesialueiden luonnonvarasuunnittelussa lähivirkistyskäytön ja luontomatkailun mahdollisuuksia. Aikataulu: 2023–2025 Vastuutahot: Metsähallitus, kunnat	3	Lähivirkistyskäytön ja siten luontomatkailunkin mahdollisuuksia on edistetty strategiakaudella valmistuneissa luonnonvarasuunnitelmissa. Näkökulma ja teemat ovat esillä, mutta niiden etenemisen laajuutta on toimenpiteen yleisluontoisesta muotoilusta johtuen mahdotonta arvioida. Toimenpiteen sisältö tulisi kytkeä täsmällisemmin johonkin tunnistettuun puutteeseen tai tavoitteeseen.

2.6 Viestintä

Viestintä on määritelty tärkeäksi osaksi strategian toimeenpanoa. Keskeiseksi viestinnässä on määritelty vision ja strategisten päämäärien tunnetuksi tekeminen.

Viestinnän toimenpiteet jäävät osin yleisluontoisiksi, ja siitä syystä myös erittäin vaikeasti arvioitaviksi. Osin tarkoituksena onkin vain, että kaikki keskeiset toimijat viestivät tahoillaan strategian ja toimenpiteiden sisällöistä. Erilaisia viestintätoimia on tehty sekä joihinkin toimenpiteisiin tai tavoitteisiin kohdentuen että osana organisaatioiden muuta viestintää, mutta niiden merkitystä tai vastaavuutta ei voida täysin arvioida.

Kokonaisuutena viestinnän toimenpiteissä tulisi pyrkiä selkeisiin ja rajattuihin toimiin, joissa kohderyhmät, sisällöt ja niiden perusteella myös seurantamittarit on määritelty. Jokaisenoikeuksia koskevat verkkosivut tai turvallisuuteen liittyvät viestintätavoitteet ovat hyviä esimerkkejä tällaisesta. Erillisiä kampanjoita

tai teemavuosia ei ole toteutettu. Menetelmällisesti nämä limittyvät yleisiin viestinnän keinoihin, joita toteutetaan jatkuvasti osana organisaatioiden viestintää. Tästä syystä yksittäisten keinojen esiin nostaminen toimenpiteinä ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista, vaan tarkoituksenmukaisempaa olisi korostaa viestinnän tavoitteita ja niiden saavuttamiseksi tarvittavia täsmätoimia. Itsenäisen kokonaisuuden sijaan viestinnän toimenpiteitä saattaisi olla luontevampi kytkeä osaksi muiden toimenpiteiden toteutusta.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
26. Viestitään luonnon virkistyskäytön terveys- ja hyvinvointihyödyistä ja vaikuttavuudesta tutkituun tietoon pohjautuen. Kansalaisviestinnän lisäksi kohderyhminä ovat valtion, maakuntien, hyvinvointialueiden ja kuntien päättäjät. Aikataulu: 2025– Vastuutahot: ympäristöministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, tutkimuslaitokset, Metsä hallitus, Kuntaliitto, järjestöt	3	Viestinnän toimenpiteistä monet, mutta erityisesti tämä, ovat yleisluontoisia. Tarkoituksena on, että kaikki keskeiset toimijat viestivät tahoillaan sisällöistä. Erilaisia viestintätoimia on tehty, mutta niiden merkitystä tai vastaavuutta tavoitteeseen ei voida arvioida. Konkreettisemmat toimenpiteet näkyvät osana seuraavia toimenpiteitä, eikä tavoitetilaa kuvaavalle yleistoi- menpiteelle välttämättä ole tarvetta.
27. Viestitään jokaisenoikeuksista/jokamiehenoukeuksista, luonnossa liik- kumisen kestävydestä ja	5	Jokaisenoikeuksia koskevan tietoisuuden katsotaan parantuneen, ja sen eteen on tehty myös viestintätoimenpiteitä. Jokaisenoikeuksista on useita verkkosivuja, jotka antavat kattavan kuvan sisällöstä ja soveltuvat eri kohderyhmille. Uudistamista

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
vastuullisuudesta eri käyttäjäryhmille. Uudistetaan jokaisenoi- keuksia/ jokamiehenoi- keuksia ja -velvollisuuksia esittelevät ympäristöhal- linnon verkkosivut ja vies- tintämateriaalit. Aikataulu: 2023–2025 Vastuutahot: ympäristömi- nisteriö, maa- ja metsäta- lousministeriö, Pirkanmaan ELY-keskus, Metsähallitus, virkistysalueyhdistykset, kunnat, järjestöt		koskeva toimenpiteen osa on toteutettu, ja se vastaa myös viestinnän osuudesta.
28. Viestitään luonnon vir- kistyskäytön palvelujen turvallisuusvaatimuksista ja -velvoitteista säännölli- sesti palveluntuottajille. Parannetaan tiedonjakoa palveluverkostoissa ja pai- kallisten toimijoiden kes- ken. Aikataulu: 2023–	4	Tukes on lisännyt palveluntuottajille suun- nattua viestintää, ja toiminta on keskeinen osa Tukesin lakisääteisiä velvoitteita. Tu- kesin strategian yhtenä painopistealueena on valmentava valvonta, joka lisää ja edis- tää lainsäädännön ymmärtämistä ja nou- dattamista. Metsähallituksen Luontoon.fi- palvelun Retkeilyn ABC -sivu kattaa myös turvallisuusnäkökulman. Kuitenkaan pai- kallisten toimijoiden keskinäisen viestinnän vahvistamiseksi ei ole tehty toimenpiteitä.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
Vastuutahot: Turvallisuus- ja kemikaalivirasto , Metsähallitus, Traficom, ELY-keskukset		
29. Toteutetaan luonnon virkistyskäyttöön kannustavia kampanjoita ja teemavuosia yhteistyössä valtakunnallisten ulkoilu- ja liikuntajärjestöjen sekä muiden yhteisöjen kanssa. Aikataulu: 2024– Vastuutahot: ympäristöministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, Metsähallitus, Kuntaliitto, maakuntaliitot, kunnat, järjestöt	1	Ympäristöministeriö ei ole toteuttanut erillisiä kampanjoita tai teemavuosia. Menetelmällisesti nämä limittyvät yleisiin viestinnän keinoihin, joita toteutetaan jatkuvasti.

2.7 Tutkimus- ja selvitystarpeet

Osaksi strategian toimintaohjelmaa on koottu toimintaohjelman laatimisen yhteydessä tunnistetut tutkimus- ja selvitystarpeet. Tässä yhteydessä on huomioitava, että kyseessä ovat nimenomaan tarpeet. Toteuttajat, kuten tutkimuslaitokset, eivät ole olleet mukana laadinnassa tai sitoutuneet toteuttamaan toimenpiteitä, eikä toimenpiteisiin ole kohdennettu rahoitusta.

Tutkimus- ja selvitystarpeiden tunnistaminen ja tietopohjan vahvistaminen ovat perusteltuja toimia tavoitteiden edistämisen näkökulmasta, ja ne voivat mahdollistaa myös vaikuttavuuden arviointia. Tutkimushankkeet ovat kuitenkin hyvin vaikeasti toteutettavissa ilman tunnistettuja rahoituskanavia, ja siten myös saattavat jäädä etenemättä toimenpiteinä. Mahdollisia konkreettisia toimenpiteitä olisivat esimerkiksi tutkimusyhteistyön vahvistamiseen ja rahoituskanavien tunnistamiseen liittyvät toimet, jotka voisivat myöhemmin mahdollistaa tutkimushankkeiden toteuttamisen ja siten edistää tietopohjan vahvistamista.

Toimenpiteistä Metsähallituksen luontopalveluissa on toteutettu ja otettu käyttöön uusi käyntimääräseurantaratkaisu NASTA, joka tuo tarkemmat käyntimäärätiedot myös julkiseen käyttöön. Yksittäisinä toimina myös esimerkiksi THL:n kouluterveyskyselyyn on lisätty kysymys luonnossa liikkumisesta. Retkeilypalveluiden priorisointityö vastaa osaltaan kysyntä- ja tarjontatiedon yhteensovittamiseen, mutta toimenpiteissä kuvattua näiden kohtaamista tarkastelevaa järjestelmää ei ole vielä olemassa.

Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI) toteutunee kevyempänä välitarkasteluna vuosina 2026–2027, mutta ei täysin tavoitellussa aikataulussa tai laajuudessa.

Sitran rahoittama ja Luonnonvarakeskuksen julkaisema Luontoympäristön terveysvaikutukset ja niiden taloudellinen merkitys -tutkimus vastaa myös luonnon virkistyskäytön talous- ja hyvinvointivaikutusten tunnistamiseen, mutta ei ole ohjelman toimenpide.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
30. Kehitetään luonnon virkistyskäytön kysyntätiedon menetelmiä ja parannetaan tiedon kattavuutta,	3	Toimenpide on yleisluontoinen, eikä se sisällä täsmällisiä toimia tai vastuutahoja. Täsmällisempiä toimenpiteitä on määritelty seuraavissa toimenpiteissä. Metsähallituksen Luontopalveluissa on toteutettu ja

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
laatua ja menetelmien kustannustehokkuutta. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: Tutkimuslaitokset, kunnat, virkistysalueyhdistykset, Metsähallitus (valtion maat)		otettu käyttöön uusi käyntimääräseurantaratkaisu NASTA. Sen hyödyntämä moderni teknologia, automaatiot ja rajapintaratkaisut tuovat aiempaa ajantasaisemmat ja tarkemmat käyntimäärätiedot myös julkiseen käyttöön kustannustehokkaasti. Yksittäisinä toimina esimerkiksi THL:n kouluterveyskyselyyn on lisätty kysymys luonnossa liikkumisesta. Lisäksi THL toteuttaa Ympäristö ja terveys -kyselyä (viimeisin v. 2023), jossa kysytään myös luonnossa liikkumisesta.
31. Analysoidaan luonnon virkistyskäytön tarjonnan ja kysynnän kohtaamista. Kartoitetaan väestötietoihin ja LIPAS-järjestelmään tai soveltuviin paikkatietoihin pohjautuen puutteellimmat reitti- ja palvelutarjonnan alueet asutuskeskusten ympärillä. Aikataulu: 2025– Vastuutahot: tutkimuslaitokset, Metsähallitus, LIPAS/Jyväskylän yliopisto	2	Metsähallituksen retkeilypalveluiden priorisointityö vastaa osaltaan tavoitteeseen, mutta kysynnän ja tarjonnan kohtaamista tarkastelevaa järjestelmää ei ole vielä olemassa. LIPAS-järjestelmä toimii tarkoitustusti, mutta toimenpiteen systemaattinen toteutus tietojen pohjalta puuttuu.

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
32. Toteutetaan Luonnon virkistyskäytön valtakunnallinen inventointi (LVVI-tutkimus) viiden vuoden välein. Luken osuus inventoinnista toteutetaan osana Luken viranomais- ja asiantuntijapalveluita. Aikataulu: LVVI4-tutkimus vuonna 2025–2026 ja LVVI5-tutkimus vuonna 2030–2031. Vastuutahot: Luonnonvarakeskus, maa- ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, ympäristöministeriö	2	Rahoitusta tutkimukselle on koottu eri vastuutahojen yhteistyönä, ja tutkimus toteutuu kevyempänä välitarkasteluna vuosina 2026–2027. Tavoiteltu viiden vuoden sykli ei siis toteudu täysimääräisesti. Seurantatiedon saatavuuden kehittäminen on strategian ja toimintaohjelman vaikuttavuuden seurannan ja toimenpiteiden kohdentamisen näkökulmasta erittäin tavoiteltavaa.
33. Tunnistetaan luonnon virkistyskäytön tuottamat terveyden ja hyvinvoinnin kansan terveydelliset hyödyt, ja selvitetään niiden taloudellisia vaikutuksia. Aikataulu: 2023– Vastuutahot: tutkimuslaitokset, ympäristöministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö, maa-	3	Sitran rahoittamat ja Luonnonvarakeskuksen julkaisemat tutkimukset Luontoympäristön terveysvaikutukset ja niiden taloudellinen merkitys sekä Terveyttä, hyvinvointia ja kustannussäästöjä luonnosta vastaavat toimenpiteessä tunnistettuun tarpeeseen ja kokoaa terveydellisiä ja taloudellisia hyötyjä myös luonnon virkistyskäytön näkökulmasta. Tutkimus on kuitenkin toteutettu toimintaohjelman ulkopuolella ja eri lähtökohdista, vaikka samaan

Toimenpide	Toteuma vuonna 2025	Kuvaus toimenpiteistä ja toteutukseen vaikuttaneista tekijöistä
ja metsätalousministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö		tavoitteeseen vastaakin. Päällekkäistä tutkimustyötä ei myöskään olisi tarkoituksenmukaista tehdä.
34. Laaditaan selvitys luonnon virkistyskäytön edistämiseen käytetystä julkisesta rahoituksesta. Aikataulu: 2023–2024 Vastuutahot: ympäristöministeriö	1	Selvitykselle on varattu rahoitus, mutta sitä ei ole toteutettu suunnitellussa aikataulussa.
35. Kutsutaan tutkimuslaitokset yhteen laatimaan luonnon virkistyskäyttötutkimuksen tiekarttaa mm. virkistyskäytön muutosten ennakointitarpeet huomioiden. Aikataulu: 2024– Vastuutahot: ympäristöministeriö , maa- ja metsätalousministeriö, koordinaatio-ryhmä, tutkimuslaitokset	3	Ympäristöministeriö on toteuttanut Suomen akatemian strategisen tutkimuksen neuvoston kanssa luonnon virkistyskäytön tutkimuksen tilannekuvaseminaari, johon on kutsuttu mukaan tutkijoita ja tutkimuslaitoksia, mutta konkreettisempaa tiekarttatyypistä toimenpidettä ei ole tehty.

3 Johtopäätökset ja suositukset

Tässä luvussa kuvataan keskeiset havainnot kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian etenemisestä ja toimivuudesta.

3.1 Johtopäätökset

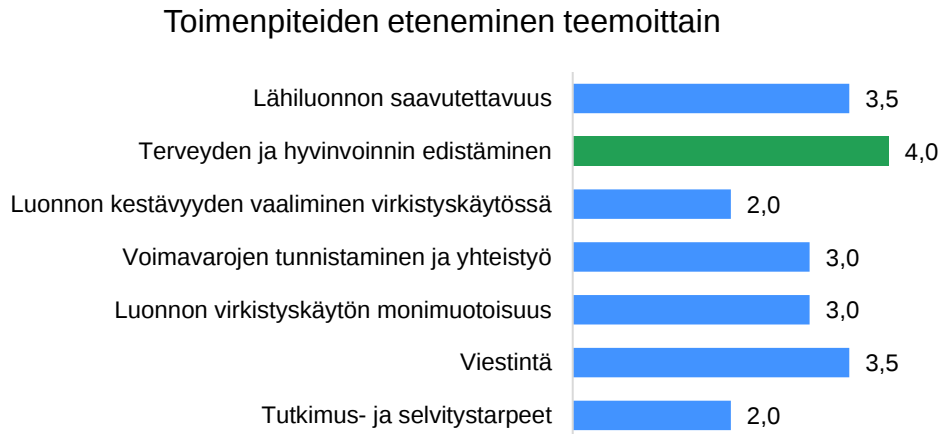
Strategian tavoitteiden eteneminen

Tavoitteet ovat laajoja, ja muutokset niissä tapahtuvat hitaasti. Monet pitivät hyvin vaikeana arvioida mahdollista laajempaa muutosta vasta muutaman vuoden jälkeen. Strategiakauden alkuvaiheessa oikea tarkastelutaso on toimenpiteiden alla tehty toimet ja niiden relevanssi suhteessa strategisiin tavoitteisiin. Alkuvaiheessa laajempien tulosten saavuttamista ei voisi pitää odottavanakaan.

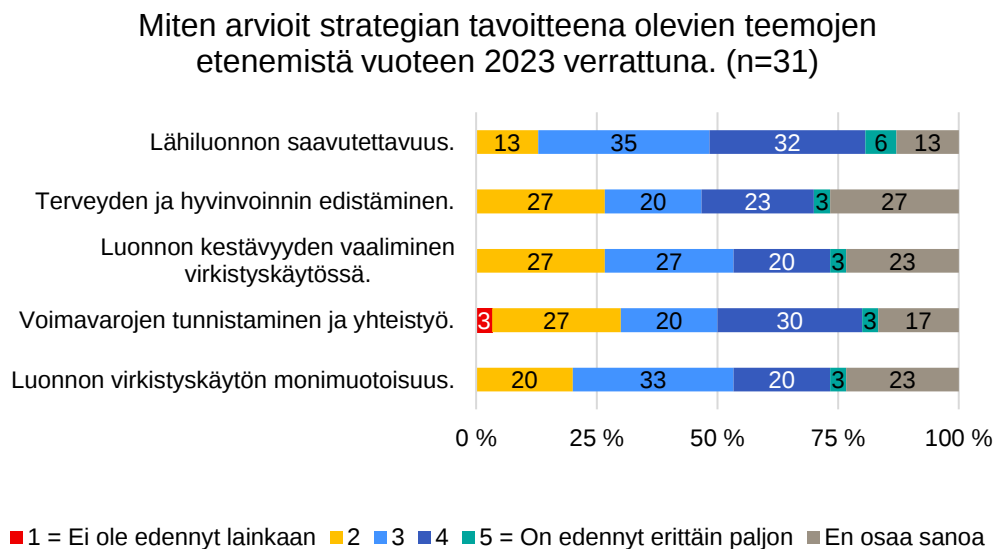
Kaikki strategian toimintaohjelman teemakokonaisuudet ovat käynnistyneet, ja niiden alle sijoittuvia toimenpiteitä on edistetty. Muutamat toimenpiteistä on ehditty jo saada kokonaan valmiiksi, ja vain yksittäiset toimenpiteet eivät ole edenneet lainkaan. Useimmiten taustalla on tällöin jokin niin perustavanlaatuinen syy, kuten esimerkiksi muutos toteuttavassa organisaatiossa, ettei toimenpide etene myöhemminkään.

Teemakokonaisuuksien keskinäinen vertailu ei ole tarkoituksenmukaista, sillä toimenpiteet eivät ole sisällöltään yhteismitallisia. Arvioinnin näkökulmasta tieto siitä, että kaikkien teemojen alla on edistetty toimenpiteitä, on jo itsessään riittävä. Terveiden ja hyvinvoinnin teeman alle sijoittuneiden toimien voi katsoa päässeensä tähän mennessä pisimmälle. Taustalla vaikuttaa toimenpiteisiin kohdennetut määrärahat, jotka mahdollistavat nopeidenkin tulosten saavuttamista. Luonnon kestävyys vaaliminen virkistyskäytössä on jäämässä vähäiselle painoarvolle (vain kolme toimenpidettä, joista yksi ei etene), ja tutkimus- ja selvitystarpeet puolestaan vaativat rahoituslähteiden tunnistamista toteutukseen. Teemakokonaisuuksien keskinäisiä suhteita on havainnollistettu

oheisessa kuviossa 2. Myös väliarvioinnin tiedonkeruussa kuullut toimijat arvioivat teemojen etenemistä melko yhtenäisesti, eikä merkittäviä eroja niiden välillä voitu havaita (kuvio 3).

Kuvio 2. Toimenpiteiden etenemisen vaihe asteikolla 1 = Ei ole edennyt lainkaan, 5 = Edennyt erittäin paljon.

Kuvio 3. Strategian tavoitteena olleiden teemojen eteneminen.

Vaikka toimenpiteet ovat edenneet, on vielä liian aikaista arvioida, ovatko tehdyt toimet riittäviä tavoitteiden edistämiseksi. Strategiaan tai toimintaohjelmaan ei ole kirjattu tavoitetasoja toimenpiteille, jolloin etenemisen voi ymmärtää tai määritellä hyvin eri tavoin. Kootussa aineistossa vain harvojen toimenpiteiden tilannetta kuvailtiin termeillä ”on valmis” tai ”valmistumassa”. Sen sijaan tyypillisesti kuvattiin, mitä kaikkea toimenpiteeseen tai sen tavoitteeseen liittyviä asioita on tehty sekä omassa organisaatiossa että muilla hallinnonaloilla. Toimenpiteiden väljästä muotoilusta johtuen jää tulkinnanvaraiseksi, mikä olisi riittävä määrä tehtyjä edistäviä toimia toimenpiteen sisällä, jotta tavoitteen saavuttaminen olisi lähempänä.

Toimenpiteiden vaikutuslogiikoita ovat rahoituksen tarkoituksenmukaisen kohdentaminen, luonnon virkistyskäytön toimijoiden toiminnan yhteensovittaminen ja informaatio-ohjaus. Strategiaan ei sisälly omaa määrärahaa, vaan toimenpiteitä toteutetaan osana vastuutahojen toimintaa sekä mahdollisuuksien mukaan muilla määrärahoilla. Omien resurssien puuttuessa vaikutuslogiikaksi muodostuu eri toimijoiden toiminnan kohdentaminen tarkoituksenmukaisimmalla tavalla suhteessa strategian tavoitteiden saavuttamiseen. Tähän sisältyy myös toiminnan yhteensovittaminen. Viestintätoimet muodostavat oman itsenäisen vaikutuslogiikkansa. Toimenpiteiden välillä ja osin hallinnonaloittainkin on eroja siinä, onko niille ollut tiedossa rahoitus toimintaohjelmaa suunniteltaessa ja toimenpiteitä valittaessa. Jos rahoitus olisi joka tapauksessa käytössä, voisi toimenpiteen arvioida etenevän myös strategiasta riippumatta.

Strategian toimeenpano on vahvistanut poikkihallinnollista yhteistyötä. Strategian ja sen toimeenpanon arvioidaan lisänneen ja tiivistäneen erityisesti ympäristöministeriön ja maa- ja metsätalousministeriön hallinnonalojen välistä yhteistyötä sekä luonnon virkistyskäyttöön liittyvien toimien yhteensovittamista. Poikkihallinnollisen yhteistyön lisääminen on ollut yksi strategian valmistelun taustalla olleista tavoitteista, vaikka sille erikseen ei omaa toimenpidettä olekaan osoitettu. Yhteistyö toteutuu koordinaatioryhmän toiminnan kautta.

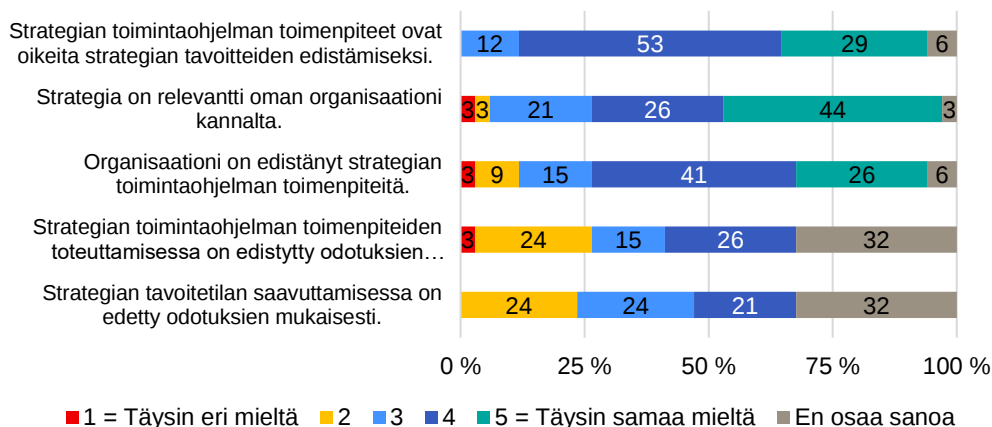
Strategian tavoitteita ja toimenpiteiden sisältöä edistetään laajasti myös muiden kuin nimettyjen vastuutahojen toimilla. Strategia ja toimintaohjelma kuvaa vain rajattua ulottuvuutta luonnon virkistyskäytön mahdollistavista toimenpiteistä. Vastaavia tavoitteita edistävät mm. kunnat (esim. maankäyttö,

vapaa-aika), hyvinvointialueet (hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen) ja lukuisat järjestöt (vapaa-ajan aktiviteetit). Näin ollen myöskään tavoitteiden etenemistä ei voida arvioida pelkästään toimintaohjelman toimenpiteiden etenemisen summana. Suuri osa strategian ulkopuolisista toimista toteutuisi joka tapauksessa, sillä se on eri toimijoiden ydintekemistä. Strategian toimilla voidaan kuitenkin pyrkiä vahvistamaan ja yhteensovittamaan ja suuntaamaan laajan toimijajoukon toimia, ja siten lisätä toimien vaikuttavuutta.

Strategian ja toimintaohjelman toimivuus

Strategiaa, sen tavoitteita ja toimintaohjelman toimenpiteitä pidetään tarkoituksenmukaisina. Strategian toimintaohjelman toimenpiteiden arvioidaan olevan oikeita strategian tavoitteiden edistämiseksi, strategia on relevantti toteuttavien organisaatioiden kannalta, ja toteuttavat organisaatiot ovat edistäneet toimintaohjelman toimenpiteitä (kuvio 4). Arvioinnissa ei tunnistettu juurikaan puutteita strategian tai toimintaohjelman sisällössä tai kohdentumisessa.

Arvioi seuraavia väittämiä strategiaan ja toimintaohjelmaan liittyen: (n=34)

Kuvio 4. Arviot strategian ja sen toimintaohjelman onnistumisesta.

Eri hallinnonalojen ohjelmien ja strategioiden sekä kansallisen luonnon virkistyskäytön strategian muodostamaa kokonaisuutta pidetään jäsen-tyneenä ja tarkoituksenmukaisena. Yhteensovittaminen mm. Suomi liik-

keelle -ohjelman ja Suomen matkailustrategia tavoitteiden kanssa on onnistunut, eivätkä eri ohjelmat ja strategiat mene sisällöllisesti epätarkoituksenmukaisesti päällekkäin. Tärkeänä periaatteena pidetään päällekkäisyyden välttämistä, eikä samoja toimenpiteitä kannata sisällyttää useampaan strategiaan, vaikka ne sisältönsä puolesta voisivatkin olla relevantteja. Laajemmat yhteydet ja riippuvuudet voidaan tunnistaa yleisemmällä tasolla strategiateksteissä.

Strategian toimeenpanossa korostuu valtionhallinnon sisäinen toiminta. Vaikuttavuutta voi kasvattaa ottamalla kunnat ja järjestöt vahvemmin mukaan toteutukseen.

Selkeimpiä edistysaskeleita on otettu toimenpiteissä, joita on toteutettu valtionhallinnon sisällä tai päävastuulla. Esimerkiksi monet Metsähallituksen toimenpiteistä sisältyvät myös Metsähallituksen tulostavoitteisiin, ja strategia on vaikuttanut Metsähallituksen tulosohtaukseen. Toimenpiteistä monet ovat myös tukeneet hallinnonalojen ja hallinnon eri toimijoiden välistä yhteistyötä ja toimenpiteiden yhteensovittamista. Painotusta valtionhallinnon toimenpiteisiin on kuvattu strategiassa: *Valtionhallinnon strategian toteutusta tarkastellaan erityisesti valtion toimien kautta. Strategia ja sen toimintaohjelma tarjoavat mahdollisuuksia myös muun yhteiskunnan toiminnan kehittämiseen. Esimerkiksi kuntien, hyvinvointialueiden, yritysten ja järjestöjen mahdollisuudet ovat tässä huomattavat.* Valtionhallinnon sisäinen painotus on myös resurssikysymys, sillä laajempien verkostojen koordinointi ja ylläpitäminen vaatisivat itsessään jo ylläpitotyötä.

Samalla monet valtionhallinnon ulkopuolella olevat toimijat, kuten kunnat ja järjestöt, kokevat jääneensä jossain määrin ulkokehälle toimenpiteiden toteutuksessa. Näillä on kuitenkin merkittävä rooli strategian tavoitteiden edistämisessä. Mahdollisuuksia vaikuttavuuden vahvistamiseen on yhteistyön laajentamisessa toimenpiteiden osatoteuttajiksi määriteltyjen toimijoiden kanssa. Monien toimenpiteiden osalta valtionhallinnon toimi (esim. suunnitelma, opas, viestintä) on vasta ensimmäinen askel, ja tavoiteltu hyöty syntyy vasta siitä, miten näitä tuotoksia viedään käytäntöön. Tässä laajempien sidosryhmien rooli korostuu, vaikka esimerkiksi Metsähallituksen toimilla itsessäänkin on jo suuri merkitys. Strategialla on arvoa valtionhallinnon toimijoiden sisäistä toimintaa jäsentävänä dokumenttina, mutta jos jatkossa rimaa ja kunnianhimon tasoa halutaan nostaa, tarvitaan muita toimijoita tiiviimmin mukaan.

Toimenpiteiden epätarkkuus vaikeuttaa toimeenpanoa. Osassa toimenpiteistä on tunnistettu epätarkkuutta ja moniulotteisuutta, mikä vaikeuttaa toimeenpanoa. Käytännössä tämä näkyi tiedonkeruussa siten, että vastuutahotkin saattoivat pohtia, mitä kaikkea toimenpiteen tulisi sisältää. Viime kädessä vaikuttavuus riippuu siitä, mitä kaikkea toimenpiteen sisällä tehdään ja miten onnistuminen määritellään, ja siksi sisällön määrittely on seurannankin näkökulmasta tärkeää. Toimijoilla saattaa olla tarkempia toimintasuunnitelmia sisällöstä, mutta näiden olisi hyvä näkyä myös toimenpiteiden muotoilussa. Käytännössä toimenpiteiden jakaminen pienemmiksi ja helpommin määriteltäviksi sisällöiksi lisäisi jo konkretiaa. Tätä lähestymistapaa on osin hyödynnetty jo arvioinnin yhteydessä.

Osaan toimenpiteistä sisältyy myös toimenpidettä perustelevia, tavoitetilaa kuvaavia muotoiluja ilman suoraa kytköstä toimintaan. Toimenpiteiden tulisi kytkeytyä mahdollisimman tiiviisti ja konkreettisesti tekemiseen. Tavoitetilaan liittyvää sisältöä voisi käyttää tavoitetason määrittelyyn, ja muilta osin vain kuvata itse strategiassa perustelemassa valittuja toimenpiteitä, kuten on jo tehtykin. Muutamia yleisimmän tason toimenpiteitä ei ole tarve säilyttää toimintaohjelmassa ollenkaan.

Tavoitetasojen puuttuminen vaikeuttaa seuranta ja onnistumisen määrittelyä. Objektiivinen etenemisen arviointi edellyttäisi tavoitetason määrittelyä. Muutoin lopputulos jää kuvailevaksi. Selkeä tavoitetaso myös ohjaisi tunnistamaan tarvittavat väliaskeleet sen saavuttamiseksi, mikä itsessään konkretisoi toimenpiteitä ja auttaa tunnistamaan puuttuvia toimenpiteitä. Tällä hetkellä vain pieni osa toimenpiteistä on sellaisia, joilla on objektiivisesti määriteltävissä oleva tavoite. Toimenpiteiden valintaa ei kuitenkaan saa ohjata mitattavuuden helppous (esimerkiksi jo käytössä olevat indikaattorit). Tarvittaessa mittaamista on mahdollista kehittää omina toimenpiteinään, kuten osin jo tehdäänkin.

Vastuutahot on pääosin määritelty hyvin. Päävastuutahot on suurimmassa osassa toimenpiteistä määritelty riittävällä tarkkuudella, ja toimenpiteen sisältö kuuluu päävastuutahon toteutettavaksi. Osavastuullisten roolia ja panosta tulisi kuitenkin täsmentää. Tällä hetkellä osavastuullisia on listattu mukaan osin vain siksi, että toimenpiteen tavoitteen edistäminen kuuluu myös niille, mutta tapaa, jolla osavastuulliset tätä edistämistä tekevät, ei ole määritelty. Määritte-

lemättömät vastuut eivät johda etenemiseen, vaan osavastuullisille tulisi löytää konkreettisia toimenpiteitä, joita jokin taho koordinoi. Koordinointi itsessään saattaisi muodostaa oman toimenpiteensä. Esimerkiksi kuntien verkoston koordinointi virkistyskäytön asiantuntijoille voisi olla selkeä toimenpide.

3.2 Suositukset

Väliarvioinnin kokonaisanalyysin perusteella kehittämistarpeet jatkoon voidaan jäsentää kahdeksi teemaksi, jotka ovat sovellettavissa läpileikkaavasti kaikkiin toimenpiteisiin.

SUOSITUS 1: Laajempien sidosryhmien kytkeminen vahvemmin toimenpiteiden toteutukseen. Strategian mission ja vision toteutuminen edellyttää toimia myös valtionhallinnon ulkopuolella. Kunnat, järjestöt ja muut sidosryhmät tekevät näitä joka tapauksessa. Laajempien sidosryhmien kytkeminen mukaan myös toimintaohjelman toteutukseen auttaisi yhteensovittamaan toimintaa ja tunnistamaan mahdollisia katveita sekä toisi näkyväksi ja auttaisi levittämään hyviä käytäntöjä. Käytännössä tämä edellyttäisi toimenpiteiden tasolla vastuiden määrittelyä osatoteuttajille sekä mahdollisesti toimintaohjelmaan uusia yhteistyötä koordinoivia toimenpiteitä tai muita yhteistyötä edistäviä toimia.

Jo strategian ja toimintaohjelman suunnitteluvaiheessa on esitetty ajatus koordinaatioryhmää laajentavasta ydinverkostosta ja laajemmasta luonnon virkistyskäytön verkostosta sekä näiden alle toimenpiteittäin muodostuvista työryhmistä. Tämä lähestymistapa vastaisi arvioinnin havaintojen perusteella tunnistettua tarvetta osallistaa ja vastuutta sidosryhmiä nykyistä vahvemmin.

SUOSITUS 2: Lisää konkretiaa tavoitteisiin ja toimenpiteisiin. Tavoitteiden ja toimenpiteiden tarkentaminen helpottaa toiminnan suunnittelua, toteutusta ja seurantaa. Tarvittavia vaiheita ovat:

- a) **Tavoitteiden ja tavoitetasojen määrittely mahdollisuuksien mukaan.** Teemakokonaisuuksittain tavoitteiden ja alatavoitteiden määrittely mahdollisimman konkreettisesti. Koska toimenpidekokonaisuutta itsessään pidettiin jo tarkoituksenmukaisena suhteessa tavoitteisiin,

alataavoitteiden määrittely toimenpiteittäin riittänee useimmissa tapauksista. Toimenpiteille tulisi myös tunnistaa tavoitetasot ja mittarit, joilla etenemistä kohti tavoitetasoa voidaan seurata. Jos tavoitetasojen määrittely ei onnistu tai se osoittautuu hyvin vaikeaksi, ei todennäköisesti toimenpidettäkään pystytä määrittelemään riittävän tarkasti. Tällöin sisällölle sopivampi paikka voi olla toimenpiteen sijaan jossain muualla strategiassa.

- b) Tarvittavien toimenpiteiden konkretisointi.** Tarkistetaan toimenpiteiden vastaavuus tavoitteisiin. Jaetaan tarvittaessa toimenpiteitä pienemmiksi osakokonaisuuksiksi, varsinkin jos mukana on useampia vastuutahoja. Toimenpiteiden muotoilussa pyritään käytännön tekemiseen: Millaiset teot ja kenen toteuttamana edistävät tavoitteen saavuttamista?
- c) Yleisimmän tason toimenpiteistä luopuminen.** Toimenpiteistä muutamille ei ole mielekästä edes yrittää määritellä vastuutahoja tai tavoitteita (esim. yleinen viestintä). Näistä on perusteltua luopua edellä kuvatun prosessin perusteella kokonaan.

Oheiseen taulukkoon on koottu esimerkinomaisesti näiden periaatteiden perusteella tunnistettuja selkeimpiä jatkotarkastelun tarpeita.

Taulukko 1. Jatkotarkastelua edellyttäviä toimenpiteitä.

Teema	Tarkasteltava toimenpide
Lähiluonnon saavutettavuus	- TP 2: Huomioidaan joukkoliikennettä ja kävelyä ja pyöräilyä edistävät avustukset valtakunnallisen liikenne järjestelmäsuunnitelman päivityksessä. Toimenpiteen ei ole välttämätöntä sisällyä toimintaohjelmaan, sillä toimet käsitellään Liikenne 12 -suunnitelmassa. - TP 2: Huomioidaan luonto- ja virkistysalueiden saavutettavuus kuntien ja kaupunkien kävelyn ja pyöräilyn edistämishjelmissä. Vastuutaho tulisi määritellä tarkemmin.

Teema	Tarkasteltava toimenpide
Terveysten ja hyvinvoinnin edistäminen	- TP 3: Parannetaan lähiluonnon tai viheralueiden saavutettavuutta perusopetuksessa kansallisten suunnitteluohjeiden (RT-kortit) mukaisesti siten, että esimerkiksi koulumetsä olisi osa koulun pihaa tai sen välittömässä läheisyydessä. Varhaiskasvatuksen suunnitteluohjetta (RT-kortti) kehitetään siten, että luonto- tai viheralueet olisivat osana piha-alueita tai sen välittömässä läheisyydessä. Opetushallituksesta on loppunut virka, jonka alaan toimenpide kuului. Tämä toimenpide ei etene ilman uutta vastuutahoa. Toimenpiteen säilyttäminen edellyttäisi uuden vastuutahon. Useat toimenpiteistä ovat muotoa ”tuetaan, vahvistetaan, edistetään”, mikä tavoitetasojen puuttuessa vaikeuttaa etenemisen arviointia. Näiltä osin toimenpiteet hyötyisivät tarkentamisesta. - TP 12: Edistetään kuntien liikkumisohjelmien, hyvinvointisuunnitelmien ja -kertomusten laadintaa siten, että niihin sisältyy luonnon virkistyskäyttö ja eri väestöryhmien tuen tarpeet nykyistä laajemmin. Tunnistetaan laaja-alaisesti kunnan eri toimialojen mahdollisuudet toiminnan ja palveluiden järjestäjinä. Toimenpiteen väljä muotoilu ja tavoitetasojen puuttuminen ei kuitenkaan mahdollista tarkempaa arviota siitä, miten laajasti luonnon virkistyskäyttö suunnitelmiin lopulta sisältyy. - TP 14: Tuetaan ikäihmisten luonnossa liikkumista ja toimintakyvyn ylläpitämistä. Mahdollistetaan ulkoilu sekä kotihoidossa että palveluasumisessa. Parannetaan asuin- ja arkiympäristöjen esteettömyyttä ja lisätään penkkejä kävelyreittien varrelle. Kehitetään ryhmämuotoista ulkoilun tukea, koulutetaan vapaaehtoisia ja lisätään monialaista yhteistyötä ikäihmisten ulkoilun mahdollistamiseksi: Toimenpiteen muotoilu on yleistasonen, eikä se mahdollista mitattavuutta.
Luonnon kestävyden vaalimisen virkistyskäytössä	TP 17: Toteutetaan Visit Finlandin Sustainable Travel Finland (STF) -merkin edellyttämä kehitysohjelma Metsähallituksen keskeisillä matkailupalveluja tarjoavilla kansallispuistoja lähiluontokohteilla. Vahvistetaan STF-ohjelmalla kumppaniverkostoja ja parannetaan virkistys- ja matkailupalvelujen

Teema	Tarkasteltava toimenpide
	kestävyyttä sekä vastuullisuutta. Toimenpiteen voisi jättää pois toimintaohjelmasta, sillä Metsähallitus ei enää osallistu STF-ohjelmaan kohdekohtaisella tasolla eikä STF-kohteiden merkkejä uusita. • Jos STF-ohjelmaan liittyvä tavoite putoaa pois, eikä korvaavaa toimenpidettä tule tilalle, teeman säilyttämistä omana kokonaisuutenaan on harkittava.
Voimavarojen tunnistaminen ja yhteistyö	• TP 22: Huomioidaan ammatillisten perustutkintojen, ammattitutkintojen ja erikoisammattitutkintojen kehittämistyössä luonnon virkistyskäyttöä tukeva osaaminen. Toimenpide on keino tukea toimenpiteen 21 mukaista luonnon virkistyskäytön huomioimista, ja siltä osin päällekkäinen edellisen toimenpiteen kanssa.
Luonnon virkistyskäytön monitorointi	• TP 25: Edistetään ja yhteensovitetään valtion maa- ja vesialueiden luonnonvarasuunnittelussa lähivirkistyskäytön ja luontomatkailun mahdollisuuksia. Toimenpiteen sisältö tulisi kytkeä täsmällisemmin johonkin tunnistettuun puutteeseen tai tavoitteeseen.
Viestintä	• Kokonaisuutena viestinnän toimenpiteissä tulisi pyrkiä selkeisiin ja rajattuihin toimiin, joissa kohderyhmät, sisällöt ja niiden perusteella myös seurantamittarit on määritelty. • TP 26: Viestitään luonnon virkistyskäytön terveys- ja hyvinvointihyödyistä ja vaikuttavuudesta tutkittuun tietoon pohjautuen. Kansalaisviestinnän lisäksi kohderyhminä ovat valtion, maakuntien, hyvinvointialueiden ja kuntien päättäjät. Konkreettisemmat toimenpiteet näkyvät osana seuraavia toimenpiteitä, eikä tavoitetilaa kuvaavalle yleistoiimenpiteelle välttämättä ole tarvetta.

Teema	Tarkasteltava toimenpide
Tutkimus- ja selvitystarpeet	• Tutkimushankkeet ovat hyvin vaikeasti toteutettavissa ilman tunnistettuja rahoituskanavia, ja siten myös saattavat jäädä etenemättä toimenpiteinä. Mahdollisia konkreettisia toimenpiteitä olisivat esimerkiksi tutkimusyhteistyön vahvistamiseen ja rahoituskanavien tunnistamiseen liittyvät toimet, jotka voisivat myöhemmin mahdollistaa tutkimushankkeiden toteuttamisen ja siten edistää tietopohjan vahvistamista.